

НОВА ЗЕТА

Књижевни Мјесечни Лист.

Амо живо цвећу поитајте,
Па га с' млади пуно накидајте,
Да вам путем дивно замирише,
Да вам срце за кућом уздише!

Бранко.

* * *

На челу ти сунце блиста, вијенци ти главу красе,
По стазама пута твога мирис-цвјеће повија се;
Под окриљем твоје моћи побједом се борци диче,
Из крви им вреле, жарке, славско цвјеће дому ниче;
Дан се роди, сунце гране —
Тирјан клоне — у ад пане.

Гђе ти биваш, неба шћери, ту прољеће не престаје,
Гђе ти зрачак зубље допре ту вјечити данак сјаје,
Гђе је муке, горка ваја, гђе је суза љута плача,
Све угуши моћ ти смјела — од свијех си зала јача;
Хај, ти робу ланце скидаш,
Слободом му ране видаш!

Тешко оном, пропао је, ко се на те блатом баца:
Тај не стече славу драгу изгубљену праотаца,
Нити диже храмe моћи, нити стече љепших дана;
Његова је златна срећа посред гроба закопана;
Његове су слабе моћи
Да избјегне јада ноћи . . .

Ох, па ходи неба шћери, озари нас лучом светом
По горама српских краја де полети муње летом,
Под заставу твоју свјетлу нек до брата братац стане,
Једна чежња, жеља једна нек у срцу браће плане!
Ој, љубави, ходи, ходи!
Избави нас ослободи!

У Мостару, 24 јуна 1890.

Алекса Ристов Шантић.

Има л' гдегод српска сина....?

(14. Јануар.)

Има л' гдегод српска сина,
 — Тог патника од старина, —
 Ком се данас жеља врела,
 С нашом жељом не би срела...?
 Има л' где у лепом свету,
 — У том дивном Божјем цвету, —
 Где се српским духом дише,
 Српски збори; српски пише,
 Да му не би овог дана,
 Душа тугом расплакана,
 Полетела новом снагом,
 Оживела надом благом?!...

Та од кад се Србин знаде,
 Од кад пати тешке јаде,
 Данашњи му данак лепи
 Обољеду душу крепи...
 Сваки диже очи горе,
 Глади с чела мутне боре,
 А срце му јаче лупа,
 Јер надежда у њег ступа...

Светитељу, оцу Сави,
 Узоритој српској глави,
 Неумрлој српској слави,
 Дух се диже, чисти, прави...
 Све тегобе и мучења,
 Јаде целог поколења,
 У молитву Србин спаја,
 Поји, кличе, бедна раја:
 „О, помози: свети оче!
 Рода српског браниоче!...
 О, помози: дај нам слоге!
 Разгони нам беде многе;
 Расветли нам наше путе;
 Ослободи судбе љуте!...
 Дај, да српска зора сване,
 Српство душом да одахне!..

Та доста је Српство мило
 Кроз векове пропатило!
 Време већ је, да и нама,
 Косовским сиротама,
 Сијне зрачак боље среће,
 Гране жељно, ах, прољеће!...
 О, услиши свети Саво,
 Архјерејска српска главо,
 Молбу ову српска сина!
 Гледни доле са висина,
 На васцели српски род,
 Да већ узре слоге илод“!

Васа Крстић—Љубисав.

Кад је срце пуно бола...

Кад је срце пуно бола,
 Ништа њему право није;
 Па док други вес'о пева,
 Оно горке сузе лије.....

Ето ту је бадњи-данак,
 Срећним људ'ма радост носи;
 А невољу свима оним,
 Што су голи, што су боси.

Многи од нас неће знати,
 С' изобила шта да ради,
 А сирота многа наша
 Умираће с тешке глади.

За то треба свако од нас,
 Ком' је Господ среће дао,
 Да се труди, не би л' сузу
 Сиротињску убрисао!

Помозимо браћо, сестре,
 Сиротињу голу нашу,
 Да стечемо и ми места
 У њиховом „оченашу“!

15 децембра 1890.

Васа Крстић—Љубисав.

ПЕТАР II. ПЕТРОВИЋ-ЊЕГОШ

Митрополит и Господар Црне Горе

и

Пјесник српски.

Пише Др. Ј. Томановић.

III.

До другог поласка у Русију.

Посвећење Петра II-ог и пребивање у Петрограду. Његов повратак и рад на просвјетном пољу. Алипаша Риванбеговић. Рад Владичин око помирења са граничним Турцима. Афера Жабљачка. Односи са Аустријом. Грахово и унутрашње неприлике. Сплетке против Петра II-ог. Његов тешки положај.

Петар II. био је посвећен за владика у Петрограду у казанској саборној цркви на Преображење 1833. Ово је први владика црногорски, што је био у Русији посвећен. Колико је овај догађај мио био Цару Николи, показао је својим личним присуством на литургији и посвећењу. Из тога се може видјети каква је то свечаност била. Добро Медаковић опажа: „ваљда ни један наш првосвештеник, од кад смо изгубили царство, није тако сјајно посвећиван за архијереја као владика Раде!“

Добивши владичанско достојанство Петар II., требао је још да добије познанства у највишим круговима; па саме те кругове да упозна са унутрашњим стањем Црне Горе и њенијем положајем и позивом у Српству и на Балкану. Медаковић прича одушевљењем, како су „почевши од Цара сви најотмјенији Руси указивали особиту очинску и братску љубав владици Раду, који својим високијем растом и умиљатим и лијенијем лицем очараваше племенита срца добријех и великодушнијех Руса. Сам владика Раде не имаше довољно ријечи да пред-

стави тај дочек и ту неописану усрдност браће Руса. Најотмјенији Руси носеше га на рукама, као што се владика сам са усхићењем изражаваше. Руски великаши — говораше — неописаном радошћу и искреном брацком љубави уносише ме у своје богате домове на својима рукама. Таквијех веселијех дана у мом животу више видјети нећу. Ту ти бијаше и од оцијех Срба, који су се преселили у Русију из Угарске за вријеме унијаћења под Маријом Терезом. Међу њима бијаше и ђенерала. Не знам, или је мене обузимала већа радост, гледајући тако дивне и честите Србе у престолници силног славенског царства, или њих, који гледаху у мени младога сирака из сиромашнијех крша. Тако сам владика Раде говораше о своме бављењу у Петрограду. Да је устати било и косовскијем јунацима, па да виде свога потомка, какве га милине ту објужавају, шћаху рећи, да се отвара срећно вријеме, у ком ће оживљети погажено Српство.“¹⁾

Дочим је на овај начин млади Господар Црне Горе текао познанства и пријатељства у руској престолници, у његовој отаџбини влада потпуни мир и ред, како у унутрашњости тако и према сусједнијем царевинама, и ако је Ивановић, незадовољан, одма послје одласка Господарева оставио Цетиње, те одио у иностранство да се лијечи; и ако је опет неки Вучићевић, сродник Ивановићев, опет из Русије, баш за то вријеме долазио да покуша срећу у Црној Гори, па да кашње незадовољан ступи у свезу са проферанијем Гувернадуровићима, за кога је Гагић на против мислио, да га чисти патрио-

1) Медаковић, стр. 67 и 68.

тизам у Црну Гору доводи, те се од њега и многоме добру надао, тим више, што је у Русији и он био неки чиновник.

Но ово Гагићево преоцјењивање како Ивановића тако и Вучићевића треба свести у праве границе значаја, што је могао имати онда на Цетињу један учени човјек у служби државној. Тај се значај своди највише на савјетништво, што је правитељство могло требовати у пословима спољашнијем, па на преписку са иностранством. Јер што се тиче извора највише државне власти за вријеме малољетства Петра II-ог, ми смо се на више већ упознали са саставом правитељства, ком је душа био мудри и енергични Војвода Станко Петровић, који је био дошао до великога уплива у народу још за живота Св. Петра. До њега долази одма Стефан Перков Вукотић, кога нам овако представља Ровински: „То је био, као и сви црногорски главари онога времена, прост човјек, но који се одликовао особитијем умом, добродушношћу и великом љубави према својој отаџбини и своме народу. Није нико као он умио говорити на народнијем скупштинама, ни разјаснити ма како замршено питање; за то се у свијем тежим пословима и питањима њему обраћало за савјет. Колико је он својим умом улијевао поштовање, толико је добротом добивао опћу љубав. Осим тога он је био енергична, одлучна и тврда карактера, веома поштен, скроман и био је вазда за народ, особито за суротињу“. ¹⁾ Па је био још у животу Саво Марков стриц, а приспио је био и Перо Томов брат Петра II-га, све људи од уплива у народу, са

осталијем племенскијема главарима, које је руководила чиста љубав према Црној Гори и њеноме младоме Господару. Па код оваквијех људи ни Ивановић, ни ма како учен човјек са стране није могао доћи до власти и угледа вишега, него што су му они давали; ни у тој власти и угледу дуље бити, него докле су они шћели. И да је оваквијех људи било за вријеме Митрополита Саве, не шћаше Шћепан Мали никада моћи доћи до оне власти у Црној Гори.

Охрабрен лијепијем дочеком и толикијем познанством стеченијем у Петрограду, утврдивши јаче свезу, која је до тада постојала између Црне Горе и Русије, млади владика врће се у своју отаџбину главном бригом, како ће почети радити на пољу просвјете у Црној Гори. То је и морала бити неодољива нужда оној пјесничкој души, оном генијалу који је пошто се упознао са успјесима руске просвјете, које је похлепно морао проучавати за вријеме његова петомјесечног бављења у руској престоници.

Петар II. вратио се у Црну Гору у децембру 1833 и одма је почео о просвјети радити. На ту сврху он је набавио типографију, и већ год. 1834, послје 344 год. у Црној Гори, почињу се опет књиге печатати. Па је отворио прву школу у Црној Гори на Цетињу; и како би у њој могли учити дјеца из све државе, уз школу је завео благодјејаније. И школа и благодјејаније били су у манастиру. А учитељ је био из Котора, Петар Ђирковић. У школи се учило читати, писати и Богу се молити. Не знамо тачно — вели пок. М. Костић у својој књизи „Школе у Црној Гори“ — но можемо претпоста-

1) Ровински стр. 33.

вити, да је Ђирковић донио собом из Аустрије оне славно-српске букваре, по којима се тада предавало по српскијем школама у Аустрији.¹⁾ Но већ г. 1836 изашао је из цетињске штампарије српски буквар за домаћу потребу.

Најпослије Петар II. ради да пошаље у Русију на науке којег младића из бољижих црногорскијех кућа. Какав је поглед био Петра II-г на просвјетно стање у Црној Гори, најбоље се огледа у прошњи, коју је био ради тога управио на Цара. „Ваше Императорско Величанство знаде до ког степена храброст овога народа превазилази његово образовање, ако се може ова ријеч употребит, да се означе својства Црногорца, својства племенита, по још застрта мраком незнања.“ Но ова његова прошња није била услишана, из тога обзира што се тијем не би ни мало помогло образовању Црне Горе. „Ибо млади људи који би васпитани били изван своје родбине, заборавивши њене обичаје и начин живљења у њој, не мисле враћати се више у своју родбину, и тако радије остајући у туђим земљама, бивају бесполезни својему отечеству. Ако би се пак и вратили у Црну Гору, по начину живљења, који су дужни опет тамо предузети и по предлежећим њима у отечеству зањатијама и пословима и само воспитаније њино било би за њих сасвим бесполезно.“ Тако је био образложен одговор од 28 јуна г. 1835 из Петрограда преко Гагића.²⁾

У исто доба почиње и књижевни рад Владике Рада. Г. 1834 из цетињске печатње излази његов *Ли-*

јек јарости турске и Цетињски Пустињак; но о пјеснику ће се засебно говорити, пошто упознамо владоаца. А г. 1835 почиње излазити *Грлица*, коју је уређивао његов секретар Милаковић. Разумије се по себи, да се Владика Раде старао и о своме образовању. То најбоље свједоче књиге, које је собом донио, и које је кашње набављао из Русије. Међу овима у једноме списку находимо: Историју Шлецера, Лексикон Кронеберга, Правила поетике, Теорија и историја умјетности Мајперса, и т. д.¹⁾

Што се тиче унутрашње управе државне већ је могла одсе уредније тећи, јер је било новаца у државној каси, из које су добивали плату *сенатори* и *гвардија*, заведена мјесто пређашњег *земаљског кулџка*. У фебруару г. 1834 дошла је из Русије повиша свота новаца, којом се Црној Гори подмиривала потпуно годишња новчана помоћ, која јој је била остављена још за живота св. Петра. Осим тога још прије поласка Петра II-ог у Русију, пошто је сенат уређен, била је установљена пореза у Црној Гори и плаћала се по кућама, које су биле раздијељене у три врсте, по 1, 2, и 3 фиорина; и износила је на 14.227 фиор., од којих се трошило 6.286 на плате сенатора и гвардије или перјаника, од којих је само по једна трећина служила, и само за вријеме службе плату примала. Овијем се извршио прелаз из племенскога у државни живот, пошто су одабранији људи из свијех племена састављали сенат и гвардију.²⁾ Но ипак већина народа морала је бити противна томе прелазу, коју је од њега захтијевао порезу, до тада

1) Ровински, стр. 62.

2) Лавров, стр. 54.

1) Лавров, стр. 58.

2) Ровински, стр. 67.

никоме не плаћану. Из једнога писма Петра II-ог од 1 марта 1834 Гагићу, види се, да је он сам морао ићи, да ту порезу купи. „И ако са великом муком опет сам успио. Овакови почтак тежак је особито међу оввијем народом, који је лишен не само богаства но и средњега бића“. Слједече године опет пише у јуну Гагићу: „Прије неколико дана дошао сам из Бјелопавлића, ђе сам се за неко вријеме бавио по народнијема пословима, које сам хвала Богу с добријем успјехом свршио“. Ово лично заузимање младога Господара око државнијех посада по унутрашњости већ нам открива брижна домаћина, који хоће да свуда његово око допре, и одлучна обновитеља државног, који да боље успије не жали труда ни непријатности, којима је очевидно у сусрет одио. Из свега тога пак види се, да је Петар II већ био узео у своје руке владање државом, према младућу тек у 21-ој години својој. У његовијем је рукама била највиша власт; сенат је већ био то што и велики суд; гвардија — мали суд, који је по нахијама мање ствари рјешавао, а веће управљао сенату, који их је рјешавао сагласјем Господаревим. Само при изрицању смртне пресуде Господар није давао свој глас као духовна особа. ¹⁾

У ово доба спада још једно важно дјело, које је на сваки начин било од помоћи младоме владоцу. То је било откриће моћи Св. Петра Цетињскога. П. 1834 у очи Лучина дневи, дакле 17 октобра, ушљед његова јављања у сну своме пашљеднику, по договору главара и свештенства, био је отворен гроб Петра II-ог, кога нађу онаквог, каквог су

били положили у гроб прије четири године. ¹⁾ О томе догађају издат је и проглас на народ, који овако гласи: „Од нас Владике Петра II Петровића свему народу црногорскоме и брдскоме објавленије и поздрав. На знање ви дајемо, благочестиви народе, како смо осамнајестога овога мјесеца на Лучиндан отворили гроб блажено — и светочившега предка мојега и Архипастира нашега Петра, и пошто смо отворили гроб, нашли смо цјелокупно и свето тијело доброга и светога Архипастира нашега. Зато, благочестиви народе, ми вама радостно и објављујемо о томе срећном догађају, јербо знамо да ћете благодарити Свемогућегу Творца, који ви је нашега доброга оца, крјепкога пастира цркве и стада Христова, нашега бранитеља и избавитеља послао међу вама у светоме тијелу, да како је био у смртном животу готов за нас дати душу и тијело, тако да му се молимо, да он и сада како светитељ и угодник Божи, буде молитвеник свемогућему Богу за нас, како за своје синове. Ја мислим, благочестиви хришћани, да памтите ви ријечи Светога Петра, које вам је говорио, да *живите у слози, миру и јединству*. Ове свете и божанствене ријечи ја мислим, да је сваки од вас држао на срцу и доклен се није ови угодник Божи био међу вама појавио; а сада надам се да ћете их особито држати, јербо видите онога, који ви их је говорио међу вама света и цјелокупна. И ви сте увјерени ја мислим, да који црногорац неће држати слогу, мир и јединство, биће му свети Петар санерник и на томе и на овоме свијету; него који што има међу собом немира, сложи-

1) Грлица, г. 1835.

1) Медаковић стр. 31.

те се и мирите, и тада ћете бити Богу повољни и вашем светитељу Петру. За друго вас Богу препоручујући и његовом угоднику *ново-објављеноме* светитељу, остајем сваком доброжелатељ. Цетиње на Лучин дан 1834⁴. Чувши ову прерадосну вијест, народ црногорски поврви хиљадама на Цетиње, да се поклони светијема моћима Божијега угодника. Многи су главари и свештеници над његовијем светијем моћима од радости плакали. ¹⁾

Но вријеме је да се обратимо на односе Црне Горе са њенијем моћнијем сусједима. Видјели смо како је руско покровитељство над Црном Гором било условљено мирнијем понашањем Црне Горе према Турској царевини. А такођер Татицев био је наредио Гагићу, кад је био изаслан на Цетиње, да ту препоручи исто понашање и према аустријској царевини, давши им на знање, да је Цар Франц искрени савезник и пријатељ рускога Цара. То је исто било препоручено Петру II-ом и у Петрограду. Но најприје ваља да се најприје мало изближе упознамо са једнијем новијем сусједом Црне Горе, којим ће Петар II одседе највише посла имати.

То је Али-паша Ризванбеговић-Сточевећ везир херцеговачки, онај Али-ага, што је у Градашчевићевој буни био у своме тврдоме Стоцу најјачи, а могло би се рећи и једини стуб Султанов у свој Босни и Херцеговини, из саме личне мржње противу славнога вође босанскога.

1) Просвјета, г. I. свеска X. Што у прогласу стоји, да је гроб био отворен на Лучин дан, то се има односити на свечано полагање моћи из гроба у кивот, јер се то у исти дан, кад је гроб био отворен није могло извршити. За то смо ми прихватили дан, који је г. Медаковић овачио, одиста не из своје главе, него што је могао чути од очевидаца.

Пошто је Махмуд-паша био угасио босанску буну, Ризванбеговић је био позван у Цариград, гдје га је Султан примио великијем почастима, па га је послао са босанско-херцеговачком војском у помоћ Репшид-паши, који је војевао против Мехмед-Али-паше мисирског. У једној битци царска војска издаде, прешавши на страну Мехмед-Алије, а Репшида заробише. И многи Бошњаци и Херцеговци издадоше Цара; а Али-паша са неколико својих вјернијех похита к шаторима Репшид-пашињем, покупи ту да све што је могло имати какве вриједности па с тијем управо код Султана у Цариград. Султан, да такву његову вјерност награди, предложи му везирство, да бира гдје хоће. Али-паша тада замоли Султана, да одијели Херцеговину од Босне, па да му даде везирство наслједно над Херцеговином. И Султан му је ту жељу испунио и наименовао га је наслједнијем везиром са придјевом *непоједињи* (галит).

У Мостару су били окупљени главари из све херцеговине о Спасовдану г. 1833, да дочекају свога везира. Кад је стигао у Мостар, пред свијем окупљенијем народом, Турцима и Хришћанима, прочитан је био царски ферман, којим се Али-паша именује наслједнијем везиром Херцеговачкијем, па је сам везир узео ријеч: „Мене љуби честити Цар наш срдачно и за то ме поставио трећега до себе. Нудио ми је везирство, да бирам пашалук који хоћу; ал ја нијесам хтио, него да одијели Херцеговину од пашалука босанскога, и ово су редом херцеговачки окрузи: Пријепољски, Таслицински с Колашином и Шаранци с Дробњаком, Чајницки, Невесињски, Никшићки,

Љубино-Требињски, Столачки, Почитељски, Благајски, Мостарски, Дувнански и по округу Коњичкога, што је с ове стране Неретве. Ово је све мени дато, мојој дјеци и мом роду; а ово сам учинио да не би могло доћи у нашу Херцеговину какав неваљао паша. Ја сам промислио, да је боље, да ја као домородац управљам Херцеговином, него који туђин: својој кући нико није злотвор. Ја ћу свакоме судити по чистој правди. Херцеговачки Турци истина учинили су ми много зла, но ја им праштам. Ко оделе учини какво зло не ма му милости. Правоме човјеку, био он Турчин или раја, биће вазда мјеста код мене. Турци грађани неће плаћати ништа ни мени ни Цару; само Турци земљодјелци, изузетком харача по главама, плаћаће исто као раја. У Херцеговини ће бити до 16,000 кућа раје, она ће плаћат Цару што је Царево, а мени од куће само по 1 фиорин на годину, што ће ми доста бити, јер имам доста, што су ми претци оставили. Од данас није од потребе никоме да иде к Цару у Стамбул: ево вам Стамбула — Мостар, а ево вам Цара у Мостару. Код мене ви није од потребе препорука, које би вас дошле пара, него кад је коме каква нужда, — слободно у опанцима без питања нека иде управо к мени. Ја сам они исти Али-ага, што сам прије био; ја ћу сам обући опанке и гуњац, и ијешке ћу одити, куд треба.“¹⁾ Тако је Црна Гора добила у новом везиру сусједа скоро васалног господара Херцеговине и то домородца Херцеговца, пријатеља рајина, колико му је то закон допуштао. Но турски закон у толико је био тежи раји под новијем везиром, у колико је она имала

права да се бољему од њега нада. С тога области херцеговачке, пограничне Црној Гори, по имену Жупа Никшићка, Грахово, Зупци, Дробњацци и Шаранци једнако су тежили к Црној Гори.

Повративши се из Русије Петар II одма ступа у преписку са везиром Херцеговачкијем како би установили мирне односе између себе. „Ја веома желим — пише Владика Сулејман Бегу Бушатлићу — да би се ове крајине помириле; а имам и наредбу од нашега покровитеља и његовијех савезника, да се помиримо споданицима Високе Порте, обећавајући нам да ће и началници турски, нама погранични, имати ту исту наредбу од Султана да буду с нама у миру... Него вас молим, када дође везир да бисте му о овој ствари поменули, да углавимо станак, ће ћемо се састати и ове народе помирити.“ И када је добио писмо, да је на ту сврху одређен Хасан Бег Ресулбеговић и син Везирџа. Он пише првome молећи га, да му јави, кад ће бити у Никшићу, „да међу собом мир учинимо и да одвратимо и ваше и наше људе од зла. Што се тиче пак Жупе и Никшића, ја бих вас како разумна човјека молио, да тај посао стане, докле се ми састанемо; вјерујте, да ће се и та ствар ласно виђети, и ви ћете довољни бити. Само причекајте, не мојте да ве часови неваљали људи обрате, да почнете Жупљане силом нагонити, да ружнија работа не буде, а ми ћемо све помирити, ако Бог да, како се видимо“. То је писмо било од 1 јануара 1834. И дошло се до жељенога састанка; али су Турци вјероломно одма послјие напали на Жупљане и петину посјекли и стоку им сву узели. „Ја

1) Памучина, стр. 31 и 32.

сјеко, 15 талијера аустријскијех, а онијема што су остали рањени по 9 талијера. Сада преставите себе, какав је наш положај са стране наших немирних сусједа, који с нама поступају вјероломнијем и нечовјечијем начином. Они вазда остају свагдањи Турци и тирани. Само једини монарх велике Русије може их одвратити, да не чине насиља ономе племену, које га обожава“. Истога садржаја писмо било је отпављено 20 маја 1834 и Д. В. Дашкову у Петроград. ²⁾

Ипак на позив везира Скадарскога Хафис-наше, да се гдје састану, да мир уговоре, Петар II му 29 јуна 1834-те одговара са свом готовошћу, предлажући му Врањину, као мјесто састанка. Ал на велико чудо прима од везира такво писмо од 11 јула, да му одговара на њ одма 16 јула између осталога: „Уовоме се све сама презрителна израженија садрже и удраг ми да не соотвјетствена мому предреченоме писму, за томе у сумњу доводи, да то неће бити Ваш одговор, кога Вам копију овдје прилажем — него нечиј други подметнути. Да је то Ваш одговор, Ви не бисте могли рећи, као што у њему стоји, да мене правитељство руско не познаје, јер ја у моме предозначеноме писму нисам ни словца написао за руско правитељство, премда сам кадар по једновјерију и једнокровију на њега ослонити се, и ослањам се моћи себе и овај народ сачувати од сваке угрожавајуће непријатељске бједе.... Ако је дакле оно, које ја никад не вјерујем, да је Ваше писмо, изволите јоште један пут одговором потврдити, да би Вам могао с доводима на њега возвратити; ако ли није, а ви изволите на оно моје прво согласити

се и лично у Врањину доћи, да међу собно погранични мир утврдимо и т. д.“

Везир му је потврдио, да је његово било оно писмо, и из одговора на то с Цетиња види се, што је у њему било, те је тако младога Господара изненадило. „Сад виђу из Вашег првога од 11 јулија писма и из посљедњег од 9 августа, да сте Ви сасвијем одступили од Вашег првога мњенија и намјеренија и да сад сасвијем другојаче мислите и пишете и *тражише оно сада од нас да имаше, што смо ми неколико вијека нашом крвљу плаћали и зачем смо се од паденија нашега царства борали и нашу крв мити, оно, које се без крви нису што није могло куити и које се доиста ни за што неће продаши осим за једну крв.* Сва обећавања Ваша од Ваше стране, која су к мени и писмена и усмена, ја бих био најпосљеднији човјек, када би и једно било од моје стране одобреко и када би се оно могло виђети мојима очима спрема части мога отачаства. Што кажете у посљедњем писму од 9 августа, да нас нема ко чути, сачувати, нити од Ваше стране нас заклонити: нас има с помоћи Божом наш по јединовјерију и јединоплемију покровитељ, велики Цар руски и његови могући сајузници; они ће нас од сваке напасти сачувати и заступити“. ¹⁾

Млади Господар Црне Горе сву ту преписку саопштава Гагићу, па му надоставља: „Ја сам Капици-баши устмено и везиру писмено одговорио, да ми не дајемо без крви *оно сада, које смо за неколико вјекова крвљу нашом бранили и одбранили* и да

1) Овај је одговор од 2-ог августа, дакле онај везиров од 9-ог мора да је по новом календару датирао.

1) Лавров, стр. 63.

солимо прије сви погинути, но турски поданици биши. Ја не знам ни по каквом праву то везир од нас ниште, јер Црна Гора није никад турска била и ако су је Турци неколико пута харали и палили, пак заиста и данас нећемо се тако лако у поданство дати на пријетњу једнога везира, који по мом расуђењу не има на то ни заповједи од Султана, него он хоће неке услуге објавити кому сљедује; јер ме је министарство у Петербургу кад сам био, увјерило, да се не имамо ништа бојати од султанове стране, само да ми у миру од Турака сједимо. Ја се тога држим свето и држаћу се док сам жив“.

(3 авг. 1834.)¹⁾
 Како годи патриотској души ова тако разбуђена свијест о бићу и значају Црне Горе у тако младоме њеноме Господару, који толико ради о миру стријељивошћу и постојаношћу зрелога државника! О миру ради, али као раван с равнијем, и за независност Црне Горе готов је са потоњијем Црногорцем да бојево пољу панути као прави потомак побједиоца Царевлаза и Круса.

Слиједеће 1835 године Кучи ухвате вјеру с Подгоричанима, да се могу слободно између себе мијешати и трговати на пријатељски начин. Но Подгоричани вјероломно посијеку 20 кучкијех чобана и плијене им сву стоку. То Петар II одма јавља Гагићу, да јави у Петроград, како Турци не даду Црногорцима никад мира. „Пак и друго ми је, што не бих радо, да ми министарство штогод пребаци, ако Кучи или за њих друго које племе црногорско учини освету над Турцима, јер тешко ће, бојим се, то без освете ма кад тад Турке проћи. Тешко је

Црногорцима прегорјети 20 своје браће, пак јошт да им се вију главе на Скадарском граду“.¹⁾ Између ових редака ми већ читамо, на каквијема је мукама био Петар II између налога из Петрограда, да се не даје Турској повода тужбама, и болова патриотског срца. Осим тога млади Господар морао се бојати, да његову тежњу к миру сусједни Турци не узму као знак изнемоглости старог црногорског јунаштва, а Црногорци — као знак његове млитавости. Па му је већ морало и дозлогрдити све се жалити час Гагићу, час Татишчеву на турске нападаје, што су и сами руски дипломати могли узети више као знак црногорске немоћи него ли послушности своје владаоцу. И сигурно није без његова знања црногорско јунаштво на скоро показало, да је оно још у животу.

Ноћу између 9 и 10 марта, одма дакле иза оне погибије Куча, која је била 4 марта, 12 Цеклићана, боје је предводио Кењо Станков, уђу уз Ђествице, преко градскијех бедема у горњи град Жабљак, повезу заповједника с дружином и њим обладају. Сјутри дан су у вечер дошли подгорички Турци, да ослободе Жабљак, али без успјеха, јер је иза оне дванајест цеклићскијех соколова стала цијела ријечка нахија на оружје, коју је предводио сердар Ђурашковић. Мало за тијем стигне и сердар Мартиновић са Цетиња са својима. Бој се није прекидао за три дана. И Црногорци надвладају. Поруче куле и опљачкају их, и два топа довуку на Цетиње.²⁾ На једном — од бронзе — је урезан шљедећи натпис:

1) Лавров, стр. 75.

2) Мецаковић, стр. 71.

1) Царев, стр. .

Црногорци кад оно витешки
Жабљак тврди турски похараше,
Онда мене старца заробише,
На Цетиње српско довукоше.

Мјесеца марта 10 — 1835.

А на другојме гвозденоме: „Жабљак ме Цетињу дарова на силу. Марта 10 — 1835“. И пошто су ту освету извршили, Црногорци су оставили Жабљак, и дома се са плијеном вратили. Сврха је била постигнута. Црногорци су се осветили Турцима и показали им, да су у стању извршити дјело веће од њиховијех пограничнијех задиркивања. Осим тога, јављајући Гагићу за тај догађај, Петар II. могао је стрести са себе сву одговорност за-њ пред петроградскијем кабинетом тијем лакше, што су Црногорци Жабљак били оставили: „Како ми је дошао тај глас, нијесам пропустио никаква средства могућнога за принудити оне Црногорце, који су се налазили у Жабљаку, да га таки оставе... Но што је фајде? Турци нама поранични не даду нам никад мира, а овај народ не да себе презирати ни умишљавати, јер кад би то дао и равнодушно на угнетенија, која му Турци чине, сматрао, још давно би своју вољност и независност изгубио, за коју од неколико стотина година нешtedно своју крв пролијева“. 3) И између овијех редака може се читати одобравање Жабљачке афере и у исто доба порука у Петроград, да се то исто опет може догодити, јер то заштитева независност црногорска. Дубоки, увијени смисао ове поруке тешко да су у Петрограду разумјели; и ако су разумјели, чинили су се да не разумију, премда га је Гагић, посредник између Цетиња и Петрограда, разу-

3) Лавров, стр. 75.

мио, и као Србин осјећао. Није мука себи преставити, како је било Господару црногорскоме, кад је 29 ав., усљед достављања Гагићева, да је руско министарство наредило руском посланику у Цариграду, г. Бутеневу, да учини пријатељску преставку турском министарству односно насиља турског по црногорскијем границама, — ове ретке писао: „такођер уважавам и високо почитујем Вашу препоруку, да ја великодушно носим све обиде, да овај народ одвраћам од освете велике над Турцима, и да ће овај народ шек онда ублажити Турке, кад им погне с мањом осветом враћати“. Али у истојме писму наставља: „И Црногорци су мене слушали и моја наставленија испуњавали, но Турци на мјесто што би с том немарношћу Црногораца на освету бољи били све гори и жесточији бивају.“ Па завршује да неће преставати народ уздржавати од освете: „и народ ће овај мене послушати, ако само од Порте Ошоманске безитијема заштитема дође заштите од нас сједи с миром, и ако заштите послушају Султанову заповијед“ 1).

И овијем закључком свалио је са срца онај тешки терет, што га је почетком био навукао, примајући понизно оне грозне савјете из Петрограда. Положај Петра II био је у ово доба у односима према Русији врло мучан. Ствар је у томе била: Русија се није могла одлучити, да сматра односе између Турске и Црне Горе по установама међународног права; а опет у односима својијем са Црном Гором, није је могла сматрати дијелом Турске царевине; овамо је могла опинати независност црногорску, која је била кристелисана у свијести црногорској, и која је била добила свога најрје-

1) Лавров, 76 и 77.

читијста тумача у будућем великом српском пјеснику, Владици Раду; а онамо није могла схватити ово чудновато државно биће, ово — да употребимо zgodни израз пјесников — *зачашце хробра Српства*; а још мање имала одважности, да га уведе у концерт јевропскијех држава, премда га је била извела на ратну позорницу у пореду са државама јевропским првог реда за вријеме Наполеоново. Петра II-ог то је морало бољети, а опет је добро увиђао, и што је још више, искрено осјећао, да Црна Гора нема наде, нити је може имати до у велику словенску царевину.

Вријеме је да видимо и односе, који постоје између Црне Горе и Аустрије од како је на владу дошао Петар II. Одма пошто су Губернадуровићи били на Цетињу осуђени, аустријска влада захтијевала је од владе црногорске: да изнесе све покретности из манастира Стањевића, што припадају Петровићима, па да остави тај манастир, који је био само за његова живота покојном Митрополиту уступљен. „Јављате ми — пише Гагић црногорском правитељству — да вам австријско правитељство угрожава завладати манастиром Стањевићем, који се, како ви говорите, у предјелима црногорским находи. То ми је страшно чути и једва могу вјеровати, да ће австријско правитељство без разлога и тврдога основанија подобно присвојеније чинити, будући су му добро позната права народа, која оно умије уважавати“. У сваком случају, при свршетку препоруча, да у обрани својих права „набљудавате словом и дјелом благоразумије, благопристојност, учтивост и покорност. Ова о-

ружја употребљавајте, па ће те возторожествовати“. (26 нов. 1830 г.) На скоро иза овога писма (13. дек.) опет Гагић пише цетињском правитељству, да из све преписке о томе предмету, још не може знати, од када припада речени манастир Црној Гори. „Притјажаније Аустријцима манастира Стањевића, ако је основано на народним правима, то јест на торжественним договорима и трактатима може бити исправедљиво. Аустријци су по закљученима међу европејским државама 1814 год. у Вијени договорима приобрјели Бокототореку провинцију и предјеле исте провинције примили на основанији трактатов издавна састојаничких међу бившом Венецијанском републиком и Портом Отоманском. Ови трактати служе правилом како за Аустријце, који сада замјењују Венецијанску републику, тако и за вас, који сада замјењујете Порту Отоманску. Аустријци, имајући у рукама исти трактат, без сумњено добро познају границу Бокототореке провинције; а ви не имајући реченога Венецијанско-Турскога трактата у рукама, не знам, знате ли докле су предјели Црне Горе и Турске. Ја би рад да ви, ходећи у тмани, не покрнете и себи вреда не учините“. Даље ставља питање, да не буду то била добра венецијанска, која је република била уступила владикама, који су управљали са православнијема у Боки, да се користују дохотцима њиховијем, докле управљају истијем стадом? Мажине, други манастир близу Стањевића, Гагић находи, да је без сумње на земљи венецијанско-аустријској. Ако се не зна, од кад је црногорски или митрополитски, ко га је купио

и од кога, није користи, него штете и срамоте присвајати туђа добра и свађати се с Аустријом. „Опет вам повторавам — завршује Гагић — да Аустријци без тврдога основанија и јаснога права ништа нећеду чинити.“ По овоме се види, како је тешко било Црној Гори ова два манастира са њиховијем земљиштем уступити Аустрији; но то питање остаде тада не ријешено, бар што се тиче Стањевића. Што се тиче пак Мајина, као да је Петар II. био усвојио назоре Гагићеве, јер има писмо његово од 29 јуна 1834 г. неком аустријском великодостојнику, из кога се види, да се било признало с обје стране, да је манастир црногорски на аустријском земљишту, и да га је Црна Гора имала продати. Из истога се писма види, да је Петар II. с истијем аустријскијем великодостојником преговарао о продаји Мајина преко руског посланика у Бечу, г. Татинчева. Но о овој ствари, због које су се дигале неправедне оптужбе на Петра II-ог, биће унапријед опширније говора.

За одношаје аустријско-црногорске овога доба врло је карактеристичан још шљедећи ницидент: Кад се Петар II-ги из Русије вратио, у Котору су му биле заустављене књиге, што је собом носио; те је био принуђен да (13 дек. 1833) пише политичком поглавару у Котору шљедеће писмо: „Куда сам год прошао, враћајући се из Русије у моје отечество, нигди ми нијесу биле забрањене књиге, које сам собом носио, само у Котору, ће ми је најпоследње и каноник задржан, ваљда да не бих могао ја молитве чиновно сврпавати. Ја се томе много чудим, со тим што

мислим: књиге, које иду за границу нијесу подложне цензури унутрашњој, само су дужни бити сандуци запечаћени, а на граници и печати дигнути. Ја се к вама сад обраћам, да ми књиге, које су по вашој наредби ту задржане, допустите изнијети, или ми узрок јавите, за што не дате, да могу представити коме сљедује.“ Па опет, кад су му биле дошле из Русије у Котор неке друге књиге, по свој прилици црквене, пише (8 јан. 1834 г.) истом поглавару: „Знајући вашу жељу имати каталог свијех предреченијех књига, да га можете доста развијети, за тај узрок ево га овди и прикључујем. Изволите књиге осмотри, да се увјерите, што у њима нећете наћи ни ријечице, која би била противна пропису цензуре; и особито ћете ми учинити љубав, да предименоване књиге допустите изнијети за Црну Гору с овијем истијем листодавцем Шпиром Митровијем.“¹⁾ Да немамо ове доказе у рукама, чисто не би се могло веровати, да су тако аустријске власти у Котору кињиле овога младога владоца, који је тек био ступио на столицу својих дједова!

Као што с Аустријом нијесу биле границе Црногорске тачно означене, тако нијесу биле означене ни са Турском, нити су могле бити с овом царицом означене, пошто између Црне Горе и Турске није постојало другијех односа до ратнијех: Турска је од Вртијељске битке, од како је била сузбијена из Угарске, и од како отпочиње њено ратовање са Русијом под Петром Великијем, — у које доба у Црној Гори долази на владу први Господар из куће Петровића-Његоша, славни Митрополит

1) Лавров, стр. 82.

1) Лавров, стр. 59.

Данил — у трајном ратовању с Црном Гором била, не били угасила ову пошљедњу искру слободе српске, која је испод Ловћена свијетлила унаоколо Српству подјармљеном. Који год је крај оружаном руком пристајао, да уздржи под Орловијем Кршем на Цетињу мисао народне самосталности и слободе, с Цетиња је био сматран као природнијем дијелом Црне Горе, као крв од крви своје; и за то смо видјели, како Петар II насиља турска у *Никшићској Жупи* сматра као у Црногорској граници почињена; и за то он отворено даје на знање руској дипломатији, да Црногорци не ће оставити не освећене *Крме*, чије се главе, на вјеру посијечене, суше на Скадру; и за то оружје црногорско отворено излази на бојно поље противу Везира херцеговачкога за слободу *Грахова!*

Још за вријеме Петра II од Грахово је осјећало топлије иза члечи од како су по његовој наредби Цуце населили Трешњево и Носиви до, тако да већ Турци нијесу смјели слободно долазити на своје агалукe граховске. То стање допринесе, те ондашњи кнез граховски Перо Јаковљев Даковић успије, да се аге задовоље са два дијела харача, а трећи дио да иде на Цетиње у име уздржавања мира пограничнога, што се Граховљанима у осталом није никад на Цетињу узимало; Црногорцима је пак било слободно да долазе на Грахово, и туда да тргују и остале послове обављају. Тако су главари граховски долазили на Цетиње и одили у Мостар, док наступи Јаков, син Пера Јаковљева, који сасвијем укиде харач Турцима.¹⁾ Ушљед тога Али-

наша у Августу 1836 скупи војску и крене пут Грахова, да покори одметнике. Кад се то чуло на Цетињу, крене 300 Црногораца Граховљанима у помоћ, колико се могло на брзу руку покупити, док се више војске сабере. Црногорце су предводили Стеван син Војв. Станка Стијепова и Јоко Петровић брат Господарев. Али наша, дошав на поље граховско, ту се с војском утаборио и постојао неколико дана с миром, и бојећи се црногорске војске, која се чекала, био је наумио, да распусти војску својим кућама, па да гледа с Петром II-им, да до каква уговора дође. Но тек су се Турци стали справљати, да оставе Грахово, Црногорци и Граховљани, колико их би, ударе на њих, и ту се заметне бој крвав и неједнак, у коме паде 32 Црногорца и 10 Граховљана, и међу њима Стеван и Јоко Петровићи са седам својих рођака, а са стране непријатељске 53 Херцеговца.¹⁾ После ове погибије Јаков са преосталом дружином, међу којом бијаше и Драго Петровић, његов зет, затвори се у своју кулу, одакле се јуначки бранио, па из куле у гласовиту пећину његову, докле је сјутри дан стигла војска црногорска, пред којом је био главом Петар II. Ту према херцеговачкој утаборила се војска црногорска, али се обадвије војске разиђу с Грахова без боја, херцеговачка па црногорска, а Грахово остаде у пређашњем стању; ал само за неко вријеме, јер је за слободу Грахова добар јамац био на њему проливена крв Петровића! Петар II. се вратио с Грахова великом тугом у млађаном срцу своме за својом браћом погинулом, чије су главе требињски град

1) *Годишњица III. (С. Мартиновић) стр. 169.*1) *Паучина, стр. 56.*

окитиле; и мишљу, како ће их осветити.

Осим ове погибије на Грахову младога је владоаца узнемиривало незадовољство, које се било почело подизати у народу противу порезе. Г. 1836 била је једна од онијех нероднијех, што често Црну Гору плазе. У каси државној није било новаца, а и да их је било није се имало гдје куповати жита осим у Скадру, гдје опет није имао приступа, ко се није одрицао своје отаџбине. Али потреба нема очи, па је одило народа и у Скадар да се прехрани, и у Цариград да заслужи штогод. Била се појавила мисао и о иселивању у Русију. И пријед је бивало оваквијех година; али ове године „био је покрет не обичан, тијем више што је неродица само у Катунској нахији била; а у Ријечкој и Црмничкој сасвијем се није осјећало нужде; а међу тијем баш у овим дјелма нахијама појавио се јавни отпор у плаћању порезе. Плаћање пореза било је непријатно свијем Црногорцима, те је примјер Црмничана и Ријечана могао повући за собом и остале. Но правитељство стало је на пут томе отпору енергичнијем мјерама, и ред се повратио. У томе дјелу главна заслуга иде Катунчане, које су предводили сродници Владичини — Петровићи, међу којима се одликовао Станко Стијенов умом, а Ђорђе Савов храброшћу и војенијем искуством“.¹⁾

Поред свега тога била је готова сплетка, коју су противу Петра II-ог сновали Гувернадуровићи, бивши пресједник сената Ивановић и његов сродник Вучићевић. О односима између Вучићевића и Гувернадурови-

ћа Владика Петар пише одма после свога повратка из Русије Гагићу: „Прошлѝјех дана одиравио се из Боке Которске г. Матеј Вучићевић за Русију. У вријеме његова стања у Боки он се учинио искрени пријатељ фамилије Радоњића, коју је отаџство прогнало за ње преступенија, и наговорио неке од исте фамилије одити кријући по Црној Гори и тражити људе, с тијем намјеренијем, да мене туже пред правитељством рускијем, доиста ни сам не знам, за што и поради чега“. То јавља руском дипломати, да он саопћи у Петроград, да унапријед знаду, ако би им збиља каква тужба стигла — „да мноме обожајемо мравитељство не толико не би што изрекло противу мене ружно, него да не би ни помислило штогод худо о мени“. И владика се није преварио. Концем г. 1834 пише му из Петрограда његов пријатељ Србин генерал Прерадовић, како је онај Вучићевић доио у Петроград „непријатан глас о несогласију и распри Црногораца између себе и неповиновенију квашој особи“.¹⁾ А да је Ивановић био главни непријатељ Владичин, те да је овом сплетком управљао, осим сродства с Вучићевићем, и што је незадовољан и разочаран оставио Црну Гору, имамо још доказа у једној жалби Владичиној, коју је противу њега његовом пријатељу Гагићу писао, пошто се вратио по други пут из Русије, гдје је био све конце те сплетке похватио, као што ћемо унапријед видјети. Ова је акција противу младог Владоаца у толико била опаснија, у колико ју је могао и нехотице потпомагати и сами Гагић, као пријатељ Ивановићев. И

1) Ровински, стр. 73.

1) Ловфов, стр. 60.

та је акција постојано напредовала и еустопице пратила двајестрећогодишњег Владаоца, којему је требовало напротив пријатељског охрабривања особито течајем тако критичке године, као што је била год. 1836-га.

Такви положај, у ком се Петар II налазио у ово доба, био је несносан, очајан, управо трагичан, особито за генија, који се на толикој муци у њему будио.

Да га из тога мучнога положаја изведу, главари народни и његови доглавници стадоше га у Русију справљати. Он пристане, и јави то Гагићу, молећи га, да му на рачун годишње помоћи, што је преко њега примала Црна Гора од Русије, пошље хиљаду цекина, да остави правитељству на расположењу докле се он поврати; али му Гагић ову молбу није испунио. То је Гагић јавио аз. департаменту у Петрограду 16 окт. г. 1836, а у новембру Петар II креће пут Русије. Под Котором се укрцао на једној трабакули, која је крећала пут Тријешћа. Не само до Котора, него управо до Остре пратили су га главари црногорски, у чему се огледа, колико потреба саучешћа у страдању његове тако млађане а тако ојађене душе, што су главари били добро схватили, — толико важност, коју су давали овоме његовоме путу. Али одишта ни они ни млади им Господар нијесу ни из далека могли себи представити, какво ће му трње до Петротрада тај пут застирати!

1) Лавров, стр. 86.

Думна.

(Балада.)

Ноћ је ведрa, поноћ звони,
свечано је доба;
мртва думна подиже се,
устаје из гроба.

Низ бр'јег иде; меке траве
дотакнут се неће;
како иде не чује је
успавано цв'јеће.

К мору ступа; и већ путем
р'јешава се бола;
покрај мора ту се свлачи
и остаје гола.

На жбo легне обасута
мјесечевим сјајем;
море јој се силно јавља
страстним уздисајем.

Мору дршћу од радости
заљубљене груди,
на најслађе из дубина
своје гласе буди;

па се пење уз пијесак
до думнице младе;
око њеног витог т'јела
вали му се сладе.

Она стрепи, дршће, бл'једи,
стиска прса врућа;
из прси јој с' отме страшна
вика од чезнућа:

„Ој љубави!“ — Млада думна
у раскош се м'чи...
Из далеке с' цркве чује
оргуља гдје звучи.

Из оргуље тајна, грозна
пријетња се чује.
Зора пуца — пут гроба се
думна упућује.

Јосип Берса.

ИЗ ЉУБАВНИЈЕХ ПЈЕСАМА

Ј. Поповић-Липовца.

I.

Мила си ми!...

(А.)

Кб славују ружа што је,
Кад уз ромон од потока
Љубавну јој пјесму поје,
И грли је без свједока!

Мила си ми, вјетру као
Што је мило росно цв'јеће...
Које б' слатко мирисао,
А оно га хоће!... неће!...

Као роса рујној зори!
Пут које се сунце смије...
Па је вара... шапће... збори...
Док јој росу не поије!...

Као Богу кад љут није...
— Слатка пјесма херувима,
Уз небесне хармоније
Те с' разл'јежу међу њима!...

II.

Рече!...

(Мојој поткућници.)

„Зашто, јадо, ти ме љубиш,
Узалуду вр'јеме губиш,
У очи ми страшно гледаш —
Хоћу да се испов'једаш?!“

— „Љубим зато — што су т' очи,
Љепше него зв'језде ноћи!
Дубље него море сиње,
И небесне те висине!“

Љубим за то — што у њима
Сладост наћох ја страстима...
Но којима нешто смета,
Угледати б'јелог св'јета!...“

III.

Сан то бјеше!...

„Сан то бјеше!“ — рече м', мила,
Крај потока бистротока,
Кад си мене пољубила
У обадва црна ока!

„Сан то бјеше!“ жељо пуста!...
Кад си мени испод руже
Пољубила врела уста,
И тепала: „Љуби дуже!...“

„Сан то бјеше!“ кад у гају,
А под липом мирисавом,
Ја у твојој наручају
Бјех наслоњен бујном главом!

Када си се, вило б'јела,
Пред мјесецем — ноћним робом,
Грлећи ме стопут клела:
„С тобом или с црним гробом!“

„Све сан!“ рече мој анђеле!
— Али ако сан је био,
Ах, до Бога! куку!... леле!...
Зашто си ме пробудио?!...

ĐURĐE
CRNOJEVIĆ
Да сам.....

Да сам гуслар, натег'о би
Тог гудала звучне струне,
Пјевао би љубав за ком,
Ув'јек жиће моје труне;

Да ја знадем тамбурити,
Тицао би ситне жице,
А жеље би моје тада
Тумачиле тамбурице;

Да ја знадем, протркао би
Типке складна гласовира,
А звуци би они нежни
Мојој души дали мира;

Да сам сликар насликао би
Прошлу златну срећу моју, —
Да сам сликар насликао би
Нујну, драга, слику твоју;

Да сам пјесник голем би ти
Вјенац свјежа цвјета сплео;
Па и јоште, кад би могао
Небу би те узнјет хтјео.

Ал кад таки' дара немам,
Када ми се све то пр'јечи,
Нек ти доста за сад буду
Ове жеље, ове ријечи.

Д. Ђ. О.

Преводи с италијанског.

II.

(Stecchetti).

Уријећу, вечер је суђена,
вријеме се журно напрјед вере, —
а гробница чека растворена
приа моје тјело да прождере.

У прољећу кад се све поврати,
ја се нећу вратит. Вице главе
из мене ће охолога расти
скроман стручак мажурано тјари.

Тамо дођи, драга, твој те зове,
и убери тужна траву милу,
што одранит' буду кости ове.

Пољуби је, тад' ће добит силу
кости ове од љубави твоје,
као негда у твом љушцу чилу.

Неретванин Љубо.

Писмо Уреднику.

Часки Господине!

Historia magistra vitae, а хисторици
учитељи народни одавна су били већ про-
гласени. Моје некуство стечено за полу
лијета, и више моје науке непрестане кроз
цио живот, моја честа путовања и много-
бројне сазнања и познанства по свему сла-
венском свијету, цијеним да ми давају

некакво право, када то неће да чине бољи
од мене — а да ми и иста дужност то на-
лаже — да и ја своју проговорим о овим
нашим заплетеним народним питањима.
Знам да је истину тешко чути, и да се
неће свакому допасти, и с тога сам до сада
мучао и нијесам се истицао јавно; но сам
у скромној заботи собици сам учио, и раз-
мишљао, и приправљао се будућим догађа-
јима озбиљном науком и кулћењем градива
на пољу домаће повјести и народнога јези-
ка, поље на кому није никада доста
радника и рада. Да усавршим моје теорет-
ичко знање и практичним искуством, а
и да опоравим доста поремећено здравље,
г. 1877 дадох се на путовање. Нађох се
на раскрсници, куда ћу одабрати? или
разблудном и замамљивом западу, ће је
живот угоднији и слађи а и трошкови
мањи, а удобније путовање, или *примитив-
нијелу* истоку, ће је све напротивно. Иза-
брах задње, да усавршим своје знање о
њему, и да га се једном нагледам прије
своје скоре смрти. Пропутовао сам малне
све славенске земље и народе, али особито
сам пажњу посветио нашим хрватским и
ернским покрајинама, а најсколи ондашњој
кнежевини а потоњој краљевини Србији.
Према млађи но сада а варави и маште
пјесничке, нијесам полагао велике наде на
тој својој путовању, ипак сам се вратио
разочаран. Видио сам да се теорија и прак-
тика далеко растављају. То вриједи уопће
и за све остале Славене, али најсколи за
нас Србе, толико *старовјерце*, колико *ново-
вјерце*. или, како смо обљубили сами про-
звати се од не давна, Хрвати — име што
су нам га наметнули, а ми га у својој на-
родној *несвијести* и примили; док се, Богу
фала и слава, ево у новије вријеме почесмо
отресати наметнутога нам душевнога јарма;
а и овај пут спасење је дошло од југа, од
славнога Дубровника!

Славенима, као што признају сви пра-
ведни судије од свега изображенога свијета
припада будућност и то голема будућност
у повјести новјечанства и љуцке просвјете;
али ми се чини да ми Срби нијесмо јоште
ни из далека приправљени; а у славен-
ском свијету и Србима спада лијепа улога...
..... Вратио сам се тако ра-
зочаран из Србије, а потоњи догађаји у
свему су оправдали моја предвиђања.....
..... У томе моме освједочењу утврдило ме

читаће красне књиге, што ју је о Србији написао професор Карић, коју без оклијевања проглашујем за најбољу књигу, коју сам досле о Србији читао, у којој открива без милосрђа љуте ране, што би требало извидати, надахнут по оној изреци светог писма: да милостив љезник иштети рану мјеште ју извидати; и по оној другој: да милостив отац мрзи свој пород те му је највећи душманин, мјеште да га љуби и да му помага срећи и благостању.

И збиља осим онога првога усташког пламена, што је Шумадија учинила за наш народ у свакоме погледу? Што за нашу душевну културу? Што за наше душевно уједињење? Што за нашу књижевност? Што за наше језично књижевно уједињење? Како је примила и признала Херцеговца Вука? Ни дан данас га још схватила и разумјела није! Јели му прештампала књиге, одавна распродане? Ђе јој је свучилиште? Све још у зачетку, у жељи!..

Међу балканским народима Србија је, истина, прва дала знамен и развила *барјак слободе*, али се је жалити-боже у томе зауставила, и пустила претећи од свакога сусједа, осим од јединијех Арбанаса, који у осталом тако горопадно господаре свеђе ра по Старој Србији, у том средишту Неманићеве државе. А Бугари напротива какву су страшну и *голему пропаганду политичну и религиозну* развили по Македонији, и по Старој Србији, како они знаду *лишковаати и очијукати* са сваким... Они свакога госте и примају, а ником се не пуштају, ни римској, ни француској католичкој пропаганди, нити протестантској, дошла из Њемачке или Енглешке, или чак из Америке!

Што је Србија учинила за Босну? Што да осигура толеранцију вјерозаконску тога милијуна славенских мухамеданаца балканских, мјеште их од себе сасвијем одбити и уплашити? Што за нас Србе католике, да узме оружје из руку нашим попима и фратарима, који се знаду њиме вјешто послужити, те су уплашили њиме побожне душе, и уз помоћ склоњених влада претворили толике милијуне Срба католика и православних у *вјерске* или у *политичке* Хрвате!

Када чека Србија, да остави ту застаријелу екавштину и да прими напакон ијекавштину, којом говоре добра трећина

њезиних држављана, и коју смо примили одавна ми икакски Срби католици, а уз нас ти остали похрваћени Срби по Далмацији, по Босни, по Хрватској, по Славонији и свуда, осим тих *укишајених* екаваца по Србији и по јужној Унгарској, који су се као спуж затворили у својој специјалности, и тиме мисле, и тиме се уфају, да ће предобити круну цијелог народа и цијелога Балкана!

Камо среће, да у Биоград имају поглед на народну ствар као на Цетинју, одакле се знало задобити повјерење истога плашивога и сумњивога Рима за своје католике, да у Црној Гори потпуну слободу вјерску могу уживати, дапаче да би католичка ствар задобила са проширењем Црне Горе по сјеверној Арбанашкој! Мени се све чини, да Црна Гора има бити онај квас и со, што има засолити и оплеменити црно народ од оних рана што робство вазда оставља на народима.

Чисте српске покрајине, што су биле за такве од искона припознате од свега свијета, као што су Босна, Херцеговина, Бока Которска, Дубровачка и сва јужна Далмација до ријеке Цетине уз лукаву свакојаку пропаганду политичну и регулирану се претварају малне паростројном брзином у политичне Хрвате, а Србија све то вохајно гледа прекрштених руку, и ништа баш управо ништа не ради, да би то запријечила удешеном мати-пропагандом! Сјеверна Далмација, бивша граница, Славонија и јужна Угарска кроз пет вјекова напучене и поплављене непрестаном сеобом из прекосавских и прекодунавских српских покрајина, сеоба што бијаше малне посве предобила те земље српском народу и створила у њима нову Србију као за накнаду од оне јужније и старије што морадоше уступити Турцима, Бугарима и Арбанасима, ето гле, што виђамо да свуда српски народ, српско име, српски обичаји и т. д. свуда морају уступати и губити малне свуда пред шачицом хрватских кајкаваца, што су усвојили, нагрдивши га, разумије се, наш красни српски језик и народне нам умотворине са литературом српскога Дубровника, да покрију пред свијетом своју хиљадугодишњу голотињу, те иза изјаловљених покушаја, да под именом илирства, југославенства, српство-хрватства скуче под собом цијели Бал-

кан, сада нах бацили кринку, те хоће и раде, да под голим хрватством спрате цијели народ, те се надају да ће и успјети.....

Рекби да су католичка и протестанска Европа уплашене од православа у славенскоме свијету, те виђамо како и Језувити, и Жудије, и Протестанти, и Католици, и свакојаке друге политичне, религиозне, трговачке, и спекулативне пропаганде раде околу тога, да би запријечиле освјешћење Славена, или барем ако им не буде могућно то, ама да их барем на неприродне, или управо на неславенске или подуславенске путове и начине заведе а највећма да их одбију и одврате колико могуће више од Русије, а да их уздрже под својом западном културом и упливом политичним, вјерским и трговачким! То виђамо свуда по славенском свијету а највише код Пољака, код Хрвата и код Бугара! Вас је запад радио вагда њеким инстинктом као вас здружио у томе догледу и ако су га дијелиле мишљење међу собом различити интереси и питања! Од страха пред Русијом сва је Европа уздржавала наше окове и наше ропство за вјекове, подржавала Турчина и не давала да се Славени освјесте и ослободе и постану господари у својој кући. Када није могла то запријечити, те се напokon дјеломце уз помоћ једине Русије, а уз пркос свему свијету, неки ослободише, Европа гледа, да сије раздор и неслогу међу њима сваким средством, да их удржи слабе и расцијепљене што више могуће, и обетава њешто мало слободе тамо уз увјет, да се сасвијем имаду оцијепит од Русије. Код јадних и засцијепљених Пољака успјела је жали-боже одавна та језовитско-жидовска пропаганда, код Бугара ево успијева сада, а код Хрвата ради и настојава свакојаким средствима, да некаквом великом Звонимировом Хрватском сагради китајску неку зидину, што би се имала подићи на мјесто српске

државе противу Русије, а поред Пољске и Бугарске....

То сам хтио истакнути пред очи патриотима колико у Биограду толико у Загребу, који би имали средстава да се противу оне пропаганде са свога огњишта боре, јер се бојим, да се не сјете и сами, кад већ буде касно! *)

Из Далмације.

* * *

*) Ово је писмо много већим песимизмом и патриотским гњевом било задахнуто и противу Биограда и противу Загреба, и с тога смо га доста ублажили, те му дали мјеста, увјерени да потиче са чијег извора родољубља; с тога нека нам опрости поштовани писац, што смо му писмо осакатили, и кругови, на које се ово писмо односи, што га изнашамо — није згорага кад и кад да се и Ксандрин глас чује! У осталом, нама се чини, да Срби вијесу рођени за никакву пропаганду, и куд те среће, да нијесу никакве ни почињали! Ето неке тобож српске пропаганде по Старој Србији и Македонији — у самој ларми, у скупштинама, у одборима, у друштвима, по листовима и брошурама, што све иде противу сврхе, која би се хтјела постићи, а у корист бугарске ствари. Бугари не пријете него раде; ето у Македонији три бугарске гимназије! То се зове пропаганда! Дакле да не шкодимо ствари, колико и да је унапређујемо. А не говорите ништа о гласовима, што се по биоградскијем листовима понављају, и што су се на жалост чули и у народној скупштини у Биограду, бев укора и бев протеста, противу „језовитског питомца“ и „одојчета римског“ само ва то што је католик данашњи министар унутрашњих дјела у Србији? Не огледа ли се ту ускренута она теорија о „подворници“? И није ли то негација српске мисли? Истина је, да се гај глас подига из једне странке, и то из мањине, дакле би се могло увести, да није тај ибридни глас искрен, него оруђе опозиције, која се као утопљеник и за сламку фата; али је исто ало, које се не може оправдати са гледишта свесрпскога. — Ето, на што нас ово писмо наведе и противу праграма Н. Зете, али се ми надамо, да ће нас дотични разумјети, те да нам неће замјерити.

У.

Народне јуначке пјесме.

Из збирке

С. Радловића и Б. Среџановића.

XIII.

Смрт и освета Сердара Јована.

Вино аге пију Удбињани
 На Удбињу на турску крајину,
 Међу њима сердарага Ибро;
 Кад се Турци ванојили вина,
 Те им винце изиде у лице
 А ракија стаде дават приче,
 Но бесједи сердарага Ибро:

Удбињани, моји крајучници,
 Јели мајка родила јунака,
 Ко ће поћи у влашке Котаре,
 Да уводи куле у Котаре,
 Не би смо ли њима ударили,
 Од Котара робље поробили;
 Још кад би ни добра срећа била,
 Да би бјелу поробили кулу,
 Бјелу кулу Илије сердара,
 Ал' Стојана силна Јанковића;
 Јер сам чуо ће казују људи,
 Да имају л'јених ђевојана,
 Љепшије их на крајину нема;
 Којему би добра срећа била,
 Да увати Косу Цмиљаница,
 Ал' лијепу Јелу Јанковића,
 Али младу Зорићеву Анђу,
 Кунем ви се а вјеру дајем,
 Ко би коју од њих уграбио
 И довео мене на Удбињу,
 Бјелу бих му начинио кулу
 А код моје и љепшу од моје,
 Дао бих му токе с канатима,
 И обије златке оковане;
 Кад би момак био за женидбу,
 Дао бих му сестру за љубовцу,

Кад то чуше аге удбињани,
 Неки броји пуца на токама,
 Неки гледа свијетло оружје,
 Неки гледа у земљицу црну;
 Ал' неће буђумбаша Мујо,
 Веће Ибру у бијело лице,
 Па је Мујо њему бесједио:

Сердар Ибро, крило од крајине,
 Ја сам синоћ доша из Котара,

Уводио куле у Котаре,
 Ти да скупиш сву турску крајину,
 Не би смио њима ударити;
 Славу славе два влашка сердара,
 Славу слави Јанковић Стојане,
 Њему кула напред од Котара,
 Славу слави Ђидија Илија,
 Њему кула на врх од Котара,
 Ниже куле Зорић Капетана,
 На испун су котарски сердари,
 Славу славе светого Ђорђију;
 Веће Ибро, наша поглавице,
 Ја сам добар шићар уходио,
 Кад се вратих из влашких котара,
 У Кунару зелену планину,
 Ту сам шићар добар уходио,
 Ту имаде три хиљаде брава,
 Код њих момка никаквога нема,
 До Јована сина Зорићева;
 Но какав је Јоване сердаре,
 Какве ли су пушке, Јованове!
 За нас су му двије пушке мале
 Све од суха жеженога злата,
 Које му је Зорић добавио
 Из Млетана за оку дуката;
 Какве ли су токе Јованове,
 Ваљају му иљаду цекина!
 Јован чува при планини овце,
 У руке му пушка гранајлија,
 Која дитру ждере тученика
 И дванајест оловнијех зрна,
 Увјек је китна Анђелија,
 Сестра мила Илије сердара;
 Скоро се је Јован оженио,
 Но каква је прикладна влахиња,
 Прескаче му класе омарове,
 А бијеле узврће му овце,
 Згодна млада ка' на гору вила,
 Ваљала би млада за везира,
 Ал за тебе сердарага Ибро.
 Самном бјеху тричетири друга,
 Кад видијех мрка каурина,
 Каурина сердара Јована
 И кол њега прикладну влахињу,
 Ја не смједох њему ударити;
 Већ сердаре, од крајине крило,
 Да скупимо триста Удбињана,
 Да пођемо у Кунар планину,
 Да удримо мрку каурину,
 Да бијеле пљенимо овде,
 Изгубимо сердара Јована,
 Заробимо китну Анђелију,
 Биће ћара доста за дружине,
 Сердар Ибро тебе оженимо.

Милом сестром Илије сердара,
Вјерном љубом Зорићева сина.

Кад то зачу сердарага Ибро,
У јунаку срце узиграло,
Па бесједи буљумбашу Мују:

Бе аферим, наша буљумбашо,
Ако богда и срећа јуначка,
Те уграбим прикладну влахињу,
Добро ћу те Мујо даровати;
Но устани, наша буљумбашо,
Те под барјак купи Удбињане.

Скочи Мујо на ноге лагане,
У ледину пиду ударио,
А на пиду барјак разавио,
Па под барјак купи Удбињане;
Сардар Ибро на бијелу кулу,
Те се свлачи па се преоблачи,
Врх тијела памукли кошуљу,
Врх кошуље оклоп ударио,
Неможе га пробит кумбурлија,
Ни посјећи крива ћемерлија,
Пак обуче ђузел одијело;
А млађи му коња изведоше,
Изђера га пољуна ширину,
Удбињане на искупу нађе,
Отолен се турци подигоше,
Све удбињско поље сумишше,
Фатише се крила и планина,
Докле доше у Кунар планину,
На торину Јована сердара,
Ал' Јована на торину нема,
Изјавио у планиште овце;
Када виђе сердарага Ибро,
Да Јована на торину нема,
Турцима је бесједио Ибро:

Закрите те се у јелове гране,
Да чекамо докле ноћца дође,
Док најави у торину овце.

Сви су турци њега послушали,
До турчина буљумбаше Муја
И његова гојена Халила;
Мујо нагна пеливан ћогина,
Те он тражи Сердара Јована,
За њиме је Хале на малина,
Док Јована у планиште нађе;
Сједи сердар на сред од оваца,
На Анђу је главу наслонио,
Она њему косу преметаше;
Док се бјеле уплашише овце,
Виђе Анђа буљумбашу Муја,
А за њиме гојена Халила,
Па Јовану ријеч бесједила:

Хеј сердаре жалосна ти мајка,
Нама турци плијенише овце.

Кад то зачу сердаре Јоване,
Скочи момак на ноге лагане,
И уграби пушку гранајлију.
Када Мујо опази Јована,
Он на њега нађера ћогина:
Стан Јоване, мрки каурине!

Но да видиш сердара Јована,
Хитро пушку пали гранајлију,
Те он гађе буљумбашу Муја,
И дивно га бјеше погодио,
Саломи му ногу у кољено,
Повис се Мујо по ћогину,
Па побјеже јунак низ планину;
У Јована чудан адет бјеше,
У трчању пушку наунити;
Припази га гојени Халиле,
Па на њега нађера малина:

Стан Јоване, мрки каурине,
Сад ћеш платит што си учинио.

Увија се сердаре Јоване,
Увија се за зелену јелу,
А опали пушку гранајлију,
Проз Халила зрна пролећеше,
Паде Хале низ коња малина,
А налеће Брчо Ибрахиме,
На Јована загон учинио:

Стан Јоване, мрки каурине,
Шце јаво тући удбињане.

Не даје му пушку наунити;
Кад се Јован на невољи нађе,
Хитро пали пушку ермајлију,
Те погоди Брча Ибрахима,
Ня земља га жива несчекала;
Турчин паде у зелену траву,
А налеће Нухан барјактаре,
Да Јовану посијече главу,
Хитро Јован пали гранајлију,
Те погоди Нухан барјактара:
Саломи му чело на четворо,
Турчин паде у зелену траву;
Ал' налеће будалина Тале,
На кулашу на бјелогривашу:

Стан Јоване, мрки каурине,
Сад ћеш платит што си учинио.

Не да њему пушку наунити;
Увија се сердаре Јоване,
Увија се за зелену јелу,
Док напуни пушку гранајлију,
Страничке га пушком прифатио,

Указа му дигерице црне ;
 Но је Тале добар мегданџија,
 Хитро јунак узду прифатио,
 Те окрену дебела кулаша,
 Плећи даде а бјегати стаде,
 А налеће сердарага Ибро,
 На дората коња од мегдана :

Стан Јоване, мрки каурине,
 Удбињу си нашу оцрнио,
 Сад ћеш платит што си учинио,

Не даје му пушку напунити,
 Но на њега наћера дорина,
 Удара га сабљом димишкијом,
 Двије три му ране ударио ;
 Трже Јован пушку ермајлију,
 На турчина ватру наложио,
 У прси му зрно ударило,
 Ал' залуду фајде не имаде,
 Смијеша му сребро и олово,
 Низ њега се пролило у траву,
 На турчина панцијер кошуља ;
 Јован виђе да је погинуо,
 Фата му се за коња дорина,
 Небили га како оборио ;
 Сабљом махну сердарага Ибро,
 Те Јовану посијече главу,
 Тад остали навалише турци,
 Бијеле му плијенише овце,
 Уфатише китну Анђелију,
 Додадоше сердарага Ибро,
 Те је за се тури на дорина,
 Умјести је јунак у терџије,
 А угоди ноге у зеџије,
 Притегну је свиленијем пасом,
 Обрнуше зеленом планином.
 Окрену се сердарага Ибро,
 Те он китну гледа Анђелију.
 Она сузе лије низ образе,
 А бесједи сердарага Ибро :

Анђелијо, прикладна влахињо,
 Зашто сузе низ образе ваљаш
 Али жалиш мрка каурина,
 Каурина сердара Јована,
 Бољега си стекла господара,
 Господара сердарагу Ибра.

Анђелија њему бесједила :

О турчине, сердарага Ибро !
 Ја не жалим сердара Јована,
 Дobar био па се осветио,
 Него жалим што прегорет нећу :
 Ја имадем мила брата мога,
 Брата мога Цмиљанић сердара,

Ће Илија разумјети неће,
 Да он сестри у походе дође.

На њу се је турчин разљутио,
 Уз образ је шаком ударио,
 Па ојдоше кроз планину турци,
 Заноћише на сред од планина,
 Ту су турци ватру наложили,
 Приправише за вечеру меса,
 Доватише Јованову главу,
 Уз ватру му припекосе главу,
 Па је пеку ка да је од брава,
 Доста им је учинила квара,
 Удбињу им оцрнила града ;
 Сердар Ибро да коначи мину
 С Анђелијом Јовановом љубом.
 Сада да ти причам за Котаре :
 Уранио Зорић капетане
 На чардаку на бијелу кулу,
 Па он слуша у Кунар планину,
 Кад ће чути пушке Јованове,
 Да му абер даде у Котарс,
 Да је здраво Јован освануо,
 Ка што га је био научио ;
 Док Котаре огријало сунце,
 Ни Јована ни од њега гласа !
 Тад се Зорић јаду досјетио,
 Да је њему Јован погинуо,
 Док угледа момче од планина,
 Па је Зорић њему бесједио :

О Богу ти момче од планина,
 Знаш ли мене казат за Јована ?
 А момак је њему говорио :

Ја ти ништа казат не умијем
 За Јована за твојега сина,
 Јуче бијаш на дно од планинах,
 Јека стоји Кунара планине,
 Бој се чуо негђе у Кунару.

Кад то зачу Зорић капетане,
 Он изиде на бијелу кулу,
 Те опали шибу племениту,
 Абер даде у влашке Котаре ;
 Тад закука кукавица црна,
 На бијелу Зорићеву кулу,
 То не била кукавица црна,
 Но Анђуша сестра Јованова.
 Сиде Зорић низ бијегу кулу,
 Па окрену старац уз планину.
 Зачу пушку Цмиљанић сердаре,
 Он познаде шибу Зорићеву,
 Па Илија ријеч бесједио :

Браћо моја, котарски сердари,
 Ено пуца шиба Зорићева,

Не пали је јунак без невоље,
 Биће њему Јован погинуо,
 Анђу су ми заробили турци,
 Плијенили Зорићеве овце,
 Но на ноге моји соколони.

Хитро стрча низ бијелу кулу,
 Богату се на рамена бачи,
 Па обрну сердар кроз Котаре;
 Пушку зачу Јанковић Стојане,
 Па дружини Сердар бесједио:

На ноге те моји есколови,
 Ено пуца шиба Зорићева,
 Не пали је Зорић без невоље,
 Биће њему Јован погинуо,
 Турци су му плијенили овце.

Па потрча низ бијелу кулу,
 Те усједе на коња путаља,
 И обрну сердар уз Котаре.

Кад Илија кули долазио,
 Бјелој кули Зорић капетана,
 Ал' на кулу кука кукавица,
 То не била црна кукавица,
 Но Анђуша сестра Јованова,
 Илија јој добро јутро викну,
 Анђа му је здравље прифатила:

Добро доша, пријатељу Ико,
 Овђе нама јутрос добра није,
 Кад је нама Јован погинуо,
 Анђу су нам заробили турци,
 Одјавили три хиљаде брава.

Кад Илија оно разумио,
 Он окрену коња уз планину;
 Мало било дуго не трајало,
 Док ево ти Јанковић Сердара
 На путаља коња од мегдана,
 А за њиме тридесет момака,
 Кад на кулу зачу кукавицу,
 Стојан њојзи добро јутро викну,
 Она њему одговори млада:

Здраво да си, силан Јанковићу,
 Нама овђе јутрос добра није,
 Кад је нама Јован погинуо,
 Анђу су ми заробили турци,
 Ојавили три хиљаде брава.

Кад то зачу силан Јанковићу,

Више Стојан ни питати неће,
 Но окрену коња уз планину,
 Стигоше се два млада сердара,
 И њихови шездесет момака
 Уз Кунару зелену планину,
 Док дођоше на овчу торину,
 Ал' торину празну наодише,
 Наћераше коње кроз планину,
 Док дођоше у пландиште пусто,
 Ту нађоше Зорић Капетана
 И њешину сердара Јована,
 А пландиште крвљу обојено.
 Сердари се уставит не шћеше,
 Но напријед поше уз планину,
 Док дођоше на врх од планина,
 Илија је дурбин прифатио,
 Развија му седам коњенаца,
 Који гледа на седам сахата,
 Па подкупи поље под Удбињем,
 Али ништа виђет не могаше,
 Сави дурбин у гору зелену,
 Док угледа на дугу пољану,
 Ал' пољану притиснули турци,
 При гори су окупили браве,
 На ужину починули турци;
 Кад угледа сердар по пољани,
 Ту угледа многе тјелесине,
 Ђе'но леже на другу пољану,
 И угледа Анђелију младу
 Код Турчина сердарага Ибра,
 Ђе просипље сузе од образа;
 Сави дурбин к ватри огња жива,
 На ражањ је угледао главу,
 Добру главу Јована сердара,
 Па дружини бесједи Илија:

Браћо моја и дружино драга,
 Ено турци на дугу пољану.

Па им оде редом кажевати,
 Све што сердар бјеше угледао.

Но чекајте мене на планину,
 Да се спуштим каменој пећини,
 Да истурим сјајна цефердана,
 Да га неби разумјели турци,
 Еђу пушку љепше напунити,
 Ено онђе сердарага Ибро,

На њега је панцијер кошуља,
 Ваља му се добро приправити.
 Па уљеже сердар у пећину,
 Те истури сјајна цефердана,
 Па је пушку љепше напунио,
 У њој литру метну тученика,
 И дванајест оловнијех зрна,
 И сувине шипке од челика,
 Које могу оклоп проломити;
 Па отиде сердару дружину,
 Окренуше пријекијем путем,
 Док дођоше на крај поља равна,
 Западоше при гори зеленој,
 Око друма са обије стране,
 Два сердара на сред друма пута,
 Но Илија бесједи Стојану:

О Стојане, уздан побратиме,
 Кад наљеже сердарага Ибро,
 Ја ћу гађат Ибра на дорина,
 Ако ли га небих погодио,
 Немој гађат на коња турчина,
 Немој гађат нити имаш рашга,
 На њега је панцијер кошуља,
 Но му удри дебела дорина.

У ријечи у које бијаху,
 Низ планину навалише турци,
 Па два и два из грла пјевају,
 По четири туку кумбурама,
 Алакају на бијеле овце;
 А наљеже сердарага Ибро
 На дората коња од мегдана,
 А зајим је китна Анђелија,
 Хита турчин на Удбињу града,
 Да он иде на муштулук мајци,
 Док на газу на сред друма пута,
 На два силна котарска сердара,
 Но бесједи Илија сердаре:

Анђелија мила сестро моја,
 Пани сестро по коњу дорину,
 Да те зрна неби оштетила.

Кад Анђуша оно разумјела,
 На сапи се повила дорину,
 А Илија пали цефердана

На турчина сердарагу Ибра,
 У прси га зрна ударише,
 Смијеша се сребро и олово,
 Па се просу низ коња дорина,
 Ама што су шипке од челика,
 Проз турчина шипке пролећеле,
 Прискочише два влашка сердара,
 Стојан Ибру посијече главу,
 А Илија уфатио Анђу,
 Па јој свеза наопако руке,
 Привеза је за зелену јелу,
 Анђелија брату бесједила:
 Брате мио Цмиљанић Илија,
 Какву сам ти жалост учинила,
 Те ме вежеш за зелену јелу?
 Илија јој ријеч бесједио:
 Немој пуштит од себе аваз,
 Јере ћу те изгубити младу.
 У та доба наљегоше турци,
 И ћерају пребијеле овце,
 Зауцаше српски цефердани,
 Око друма са обије стране,
 Сву планину притиснула тама
 Од црнога праха и олова,
 Побјегоше низ планину турци,
 Оставише пребијеле овце.
 Ал да видиш два српска сердара,
 Ђе су добре коње појахали,
 Низ планину турке поћерали,
 Ту не оста срба у дружину,
 Који турке не посијече главе,
 Који једну који двије главе,
 Два сердара и двадесет глава,
 Од турака шићар уграбише,
 Па с' отолен на траг повратише;
 Ту нађоше два добра турчина,
 Које Јован бјеше изгубио,
 И њихове посјекоше главе,
 А утека Тале на кулаша,
 И рањени Мујо на ћогина.
 Ту нађоше Јованнову главу,
 Ђе је бјеху нагрдили турци.
 Отолен се Срби подигоше,
 Зорићеве овце оћераше,
 Одведоше китну Анђелију,
 Илија је сестри бесједио:
 Немој ми се селе наљутити,
 Што сам твоје савезао руке,
 Ти си млада са турчином била,
 Боја сам се сестро пријеваре.
 Одијеш сердара Јована,
 Укопаше и ожаловаше.

Ријеч Дра Л. Томановића

На свечаној бесједи Цетињске Читаонице у Зетском Дому у славу Имендана

Њ. Св. Престолонашљедника Њџаза ДАНИЛА.

Ваша Свјетлости, Високоштована господо!

Сваки човјек у ускоме кругу своје породице радо ишчекује и весело проводи сваки дан, који му буди коју лијепу успомену из живота, понос садашњости, или лијепе наде у будућности. И ту на прво мјесто долазе дневи, који стоје у свези са његовијем подмлатком. Он се труди да знојем чела свога подигне тај свој подмладак, па у томе труду и зноју благосивље сваки дан, који га опомиње нањ, е се од њега нада одмјене и помоћи у старости, среће и напретка у кући својој. Отуда је постало у друштву људскоме слављење рођендана и имендана наших милијех у ускијем породичнијем круговима, када еродници и пријатељи зи близу и из далека хитају, неко посредно неко, непосредно да честитају тај срећни дан, да пожеле слављенику здравље и сваку срећу.

Па што се збива у ускоме кругу породичноме, то се исто збива и у ширему кругу народноме према одличнијема и заслужнијема синовима народнијема; а кад тај народ саставља једну државу, та држава изгледа као једна велика породица, која има свога старјешину, који се брине о њезином благостању и угледу. У томе обзиру нема државе на свијету, која би била том бригом очинском тако у једну породицу стегнута, као што је Црна Гора. И за то је сасвијем наравно, да се ова велика породица весели свакоме дану, који је подејећа особито на подмладак, на уздање љубљенога свога старјешине, узвишенога Господара свога. Па ето за то и наше друштво слави имендан Ваше свјетлости, нашега Њџаза Престолонашљедника, као дан који нам буди толико лијепијех успомена из прошлости наше, толико поноса у садашњости, толико наде у будућности нашој!

Почашћен позивом друштвенога предједништва, да будем тумачем осјећања друштвенога овом свечаном приликом, чини ми се да ће бити најумјесније, да се обрнем успоменама у прошлости, које стоје у свези са даном, који славио.

Биле су прошле двије стотине година, од како цетињски митрополити у овоме планинскоме закутку на подножју високог Јовћена будио цркви ковчег зајета, у коме им је био у аманет предао пошљедњи Црнојевић пошљедњу искру слободе српске. Велики завојеватељ

*Пошто сједе домаћински
У Једреки и Стамболу,
Круку ломећ Лазареву
Виће Будим на помолу!
И у њему и Призрену
Заусопке смјело сједе,
Ошолем га мах јуначки
Под бијели Беч поведе!*

*Зелену му виће чалму
И Верона и Липу равки,
С Милкија се воде наги
Кованик му одабраки.
Латинку је и Њсмицу
Сједа за се на шеркије;
Њигов народ страшио и м
Клетвом му бакрачлије. (Пјесме Њ. Николе, стр 52.)*

И за то вријеме није се обраћао на потоњу столицу Иванбегову, у којој су сјеђели црногорски митрополити, смјерни нашљедници зетскијех Господара. Но прођоше и те двије стотине година ако се може рећи овога мира око Црне Горе, и онога страха по Јевропи. Г. 1683 турска војска буде разбијена под Бечом и војска Ђесарева била је заузела до г. 1689 српске земље до Софије и Вардара. Али одма слиједеће г. 1690 велики везир Ђуприлић опет рашири турску власт по српскијем земљама, и тада је са Ђесаревом војском пребјегао у Ђесаревину и Арсеније III., пећки Патријара са 37,000 српскијех породица. И од овога се доба већ турска власт на западу ограничава на српскијем земљама, међу којима је тивала она искрива српске слободе у сјајнијем дворовима Иванбеговијем на скровитом Цетињу.

Но и ако нам оно прво двјести година историје црногорске од 1490 до 1690 покрива густа тама, знамо да је исти Патријара Арсеније III. био нашао заклону у Црној Гори и ту га уживао све докле је оно била дошла Ђесарева војска у Стару Србију; а такођер знамо да је Митропол Висарион Бајица г. 1687 био послао Млечићима помоћ да Нови освоје. И отада је млетачка република стала потидати Црну Гору противу Турске.

То је обратило пажњу великог освајача на Цетиње, и Сулејман-паша, Везир Скадарски оне исте године, када се догодило оно велико српско иселјење под Арсенијем III-им у Ћесарејину, дакле г. 1690, диже војску правцем на Цетиње, да са земљом срани Иванбегову столицу, да погаси огњиште с кога је она пошљедња икра српске слободе свјетлуккала.

Пред тијем вијором страховитијем млетачка република издаје Црну Гору, а Црногорци српскијем јунаштвом и прегнућем — *Три сердара и два вејевде — Са њихово триста соколова — и Соко Бајо су тридесет змајева дочекаше непријатеља код Вртијељке. — И клаше се љешни дан до подне.*

Но сила непријатељска много надмоћнија преко љешина овијех новијех термопилскијех јунака дође на Цетиње и све изгорје и опустоши.

Тако се наша Црна Гора прије дијести година између силе турске и издајства млетачкога. То доба очајно овако нам представља велики српски пјесник: *Бјеше облак сунце узхватио: Бјеше гору шума притиснула. Пред олтаром плакаше канџело, На гусле се струме покидале, Сакриле се виле у пештере. Војасу се сунца и мјесеца, Бјеху мушка прса озлађела, И у њима уирла слобода. Ка кад зраке уиру на планину, Кад ушоне сунце у ширину!*

Али је Божје провиђење велико. Баш у то доба долази на престо црногорскијех владика први Господар црногорски из куће Петровић Његоша, са програмом, који му овако на уста слаже Његов велики потомак: *Дивне жртве видим на гомиле Пред олтаром цркве и племена, Чујем лелск ђе горе пролама; Треба служити част и имену! Нека буде што бити не може! На гробљу ће извићи цвијеће За далеко неко покољење.*

То је био млади Владика Данил, који је овај програм тачно извршио. Служећи части и имену гомиле се дивнијех жртава подигоше пред олтаром цркве и племена. Борба је била трајна, и било је што није могло бити, т. ј. била су чудества јунаштва и прегалаштва црногорскога. И слава Богу, на овијем славнијем гробовима никло је цвијеће, које нас данас весели и патриотским поносом и надама груди надимље!

Дакле Владика Данил, удијева нов живот у Црну Гору и изводи је на пут борбе и славе, на ком су путу његови наслједници вјерно слиједили његовијем стопама.

Но тој државној егзистенцији, слободној и независној не по ничијој милости осим Божје и по сили јунаштва и прегнућа, воље и свјести црногорске, требало је у међународном саобраћају признање израдити; требало ју је симпатијама унаоколо ероднијех племена оградити; требало јој је новог полета дати.

И на томе раду бесмртношћу се овјенчава други Данил из благословене Куће Петровић-Његоша, први свјецки Господар и Књаз црногорски.

Под владом Његовом Црна Гора постаје кристализационом тачком јужног Српства. Свуд унаоколо Црне Горе од Суторине до Ђурђевијех Ступова погранична племена српска, уздрмана струјом новог живота, упиру поглед на Цетиње. Оно славно доба, у ком се Црна Гора истиче на видик и родној браћи и Јевропи, јесте почетак нове ере, у којој Црна Гора ступа на свјецку позорницу, као држава свјесна својих природних и легитимних права, као једна од главнијех чинјеница у већ потакнутом балканском питању.

Но доста би било споменути Царевлаз и Граховац, да пред нама сину у свој слави слике овијех двају великих мужава, чије име носи Ваша Свјетлост, наш Књаз Престолонашљедник.

Ово иде двадасета година како је на Цетињу било славље, какво већ није било ни прије ни послје у цијелом Српству. Уз најизбраније синове Црне Горе на то славље били су похитали одличнији Срби из Боке и Херцеговине, из Босне и Далмације, из Шумадије и српске Војводине. То је било први пут послје толико вјекова, да се Срби са толико страна састају у једној српској престоници. То је био готово цео српски народ послао своје преставнике на крштење првога сина и Нашљедника срећно владајућег нашега Књаза и Књагине, и под тијем тако епохалнијем знамењем та прва узданца прослављене династије Петровић-Његоша добива име највећих својих предака.

Све су ово драгоцјене успомене, које нам дају снагу бића као непобједимога народа; све су ово радосне прилике и добри знаци на небу будућности Црне Горе и њене Владатачке куће, који су нам добри јамци бољој будућности — који нас радошћу заносе особито на овај весели дан!

Нека јаки Бог укријепи јуначкијем здрављем нашег љубљеног Престолонашљедника Књаза Данила, нека га благослови сваком срећом, нека га поживи на много љета!

Књижевни преглед.

Пламенови, pjesme *Радована Кошутића*, II. У Н. Саду, штампарија дра Павловића и Јоцића. 1890. Цијена 15 новч.

Цртице **Из самачког живота**, pjesme *Вл. М. Јовановића* (оштампано из Отаџбине). Биоград, 1890. Цијена 50 пара дина.

(Свршетак.)

На сваки начин и овај други дио *Пламеново* утврђује Радована Кошутића на мјесту заузетом већ првијем дијелом међу најдаровитијем нашим млађијем pjesницима и по суштини и по облику pjesама. Што је pjesник тенденциозан, то му нимало не штоди. У Италији од Парина и Алфјера до Ђустија „књижевност није била, него неизмјерна радионица рата противу туђинца, а за независност и јединство, што је од Данта овамо био сан еписатеља и патриота, против предрасуда, сујевјерја, молитавости карактера, у корист слободе, која нас је сама могла учинити Италијанцима и људма“; тако пише један књижевни историчар италијански, а да на другом мјесту наставља: „Књижевност и револуција била је тога доба једна иста ствар; мисао и умјетност, поезија и проза, једино је било право политичко дјело италијанско; мисао била је урота, писање борба; свака ода Бершетова и Ђустијева, свака трагедија Николлинијева дјело побуне; сваки роман Гверацијев битка с Аустријом“. Па и послје тенденција у Италији траје од Алардија и Прата до данашњијех највећијех pjesника Кавалотија и Бардућија. За то се ја не слажем у опће са мишљењем М. Савића о тенденцији у лирици нашој данашњег доба.

Отуда не слиједи, да лирика наша мора бити само тенденциозна, по захтјеву Кошутићевом „јунаком грев, кукавцом страшни бич“. Ево pjesама Вл. Јовановића *Из Самачког живота*, које може и сам строги Кошутић читати и своје огорчење патриотско кад и кад засладити без гријеха. Ма какви патриоти да смо, ми смо опет људи, и нас се за то тиче на првом мјесту наш стварни живот, како индивидуални тако и

друштвени, тако разноврсни, пун толико слабости и врлина, зла и добра. Тај истински наш живот и јесте предмет модерне умјетности како у сликарству тако и у књижевности. Само је разлика међу умјетницима у избору страница те велике књиге живота: неки изостављају прљаве и саблажљиве, а неки их баш хотимце траже. Мени се чини, да Вл. Јовановић стоји у овјем pjesама између те двије крајности.

Узмимо коју цртицу, како их он зове, из самачког живота, и то најближу другој крајности. На првом мјесту сријетамо *Умиљату учитељицу*, која нема ништа рећи противу ревизора.

Сви се увек смеше на ме;
Сви говоре лепо за ме;
Сви се труде око мене —
Ал најволим не жењене.

Док ревизор ђака пита, она се осмјели, па

Не да ђаку да погрјеси,
Те се и он сам насмехи,
Па тек само главом мане,
И до мене ближе стане...
После и он другчи буде,
Па поучи просе људе,
Што испиту присуствују
Да ме цене и поштују.
А кад испит готов буде,
Пусти децу па и људе,
На се самном самом нађе,
Церена се, смеје, шапће —
По неки ме руком тапће.
Ох, што један беше мио —
Чак ме... Чак ме... пољубио!

Тако свијема ревизорима омили. Неки су већ и секретари, па да пркоси злобном свијету, оде им у посјету.

И кад каква жалба има —
Ја удесим одмах с њима.
Па ме увек лако прође —
Никад до вла и не дође.
А душмани само шичу,
Ал узаман на ме вичу —
Ја постижем своје жеље —
Имам своје пријатеље.
Где год хоћу — што да крием —
Могу место да добијем!

Сличан је и *Нежењени Директор*, који само што нема друга у самоћи, ал' се може и у том помоћи...

Ох, што има умиљата снаха
У једнога младог тестераша —
Грех је прави да љепоту губи,
Што се само с тестерашем љуби!

1) Barzellotti, La letteratura e la rivoluzione in Italia у Морандијевој антологији модерне критике.

И он обојицу узимље за послужитеље; муж нека чисти ходник и разреде, и нека дрва цијепа, а његова жена лијепа

Нека мени по соби наменита
Нек ми рубље прибира и смешта...
Од мене јој неће бити криво,
Кол'ко крај ње узбудем живо.

Таква је и *Грешница* — сироче код стараоца, ком је жена била ружна.

Вол'о ме је, ал' је крио
Своју љубав, своје јаде,
Док му жена једног дана
У постељу болна паде...

Па када је оздравила није на њу ни гледао, а на грешницу све живо гледа.

Неки дан ми једна баба
Понудила знање своје,
Каже: „Кћери ја се сећам,
Што у тебе лице вене —
Ако ти се штогод деси,
А ти само зови мене!“...

Ово већ граничи с порнографијом, али ми не можемо осуђивати за то pjesника, прво, јер су то догађаји из истинског живота, и за то читаоцима већ познати; друго, што читаоци данас траже баш оно што им је у неколико познато. За то је pjesник и пошао реалистичкијем правцем. Противници реализма замијерају томе гледишту — вели pjesник у предговору к овијем pjesмама — и позивају поезију, да, бар још она једна, узме на се његовање и одбрану идеала, па да се, као утјеха људска, узноси над овијем стварнијем свијетом. Међу тијем сам тај свијет неће више да чита тако радо оно, што је извјештачено и сувише уљепшано, као оно, што је природно¹⁾. Тако и јесте. Читаоцима се узалуд намеће нешто, што им не годи, што они не траже; само би ружно било, кад би pjesници служили искључиво томе укусу, или му, што је још горе, још више пут крчили.

Вл. Јовановић је први у Подунављу, који је овијем правцем у нашем pjesништву ударио; некина је, ја сам већ био истакао Војислава као коловођу реалистичко-веристичке школе, али „без раскалашности, и без просташтва а са пристопиошћу и уљудношћу сасвијем у духу народном.... Његова умјереност у обнављању, његове свезе са pjesништвом досадашњијем, које није прекинуо, допринашају те његова

појава не изазива“; ¹⁾ али прво као да су ове свезе Војислава на по пута сасвијем зауставиле; друго, Владимир је одрјешитији шљедбеник нове школе, бар у овијем пресмама, и у облику и суштини најдемократичнији, дочим је Војислав најаристократичнији наш pjesник. Јован Храниловић такођер се држи истинског живота људског, али он као свештеник бира само оне појаве, које му позиву приличе. Поред њих је и Јосип Берса, на чију *Думу* у овој свесци пажњу обраћамо, pjesник најреалистичкије тежље, али се он у ријетко појављује, нити имамо још никакве збирке његовијех pjesама. Па нека буде и у нас pjesника реалиста, као у другијех народа, за то неће Српство пропанути. Добро је рекао италијански pjesник Штекети у одбрану нове умјетности: „Није од потребе бити Катон за љубити отаџбину, а може се о њој цјевати а не бити Катон“.

Владимир је најплодовијији наш pjesник. Прошле године смо приказали збирку његовијех превода под именом *Лигие Туфинге*; он би могао скупити још једну књигу својих разнијех pjesама, што је по разнијем листовима већ штампао. Међу овијема има и патриотскијех, као што је и она *Херцеговини* у овогодишњој *Н. Зети*. Али би боље било, да тако не хита. Доста и добро се у ријетко слажу.

T.

Гранични дијалекат међу Србима и Бугарима. Зона Ц и Ч. Од М. В. Веселиновића.

Из Биограда се у пошљедње доба обраћа пажња публициста највише на Стару Србију и Македонију, особито послје оне злогласне Комаровљеве етнографске карте. У овоме раду публицистичком од користи могу нам бити највише они списи, који нам кажу што незнамо, који нас упознају са етнографијом народа, који да нас живи у Старој Србији и Македонији, на које покрајине до јучер нијесмо ни главе обраћали. У томе правцу г. Веселиновић ради још од прије поменуте карте, и сада

1) Стражилово, г. 1888, бр. 16. На ову карактеристику упућујем г. Ј. Храниловића и мог пријатеља М. Цара, који као да је нијесу у цјелости имали пред очима, кад су писали о Војиславу први у Виенци други у Колу овогодишњем.

у овој књижици излаже гранични дијалекат међу Србима и Бугарима, ону зону у којој владају гласови *џ* и *џ* мјесто српскијех *џ* и *џ* и бугарскијех *жд* и *шт*. Цијела ова зона, која се простире од Дунава (код Видина, Лома, Чибре и Рахове) па право преко притока Искра и Нишаве, ширећи се код Софије и на десној страни Искра; а код притока нишавских к Пироту Трну до Рила и Ђостендила, — цијела ова зона, по свијема језичнијем особинама, по свијема знацима историјске и националне свијести, и по обичајима, особито по српском *крском имену*, ближа је српскоме но бугарскоме народу. Па за то би правда изискивала, да се бар половина њена (западна) сматра за Србе а источна за Бугаре, као што је писац у једној приложеној карти обиљежио. Према томе Србима би имала припанути ова мјеста: Трн, Ђостендил, Радомир, Брезник, Цариброд и Видин, а сва источнија мјеста Бугарима. „Јаснија отнографска граница — вели писац — била би ова: од Дунава ријеком Ломом до садашње политичне границе између Миџора и Тричуге више Битровца, одатле садашњом границом до Мучи Бабе, а од ове вододоницом Нишаве и Искра преко овијех мјеста: Црног Врха, између Враћег Града и Маркокраљевог града, преко Печеног брда, Малог Малова и Солиница — Блата — (између Драгомана и Сливнице), за тијем преко планина Вискера, Делина, Витоша, од овога преко Клисуре и Рила планине, а одатле преко Рила језера и Рибног Језера на Демир Капију. Одавде би се спустила граница преко Перина планине.“

Г. Веселиновић позивље непристрасне знаоце и језика и исторпје, да проуче овај народ на лицу мјеста, да чују како говори и да види како живи; и тврдо је убијеђен, да ће потврдити све што је у овој књижици навео особито из језика.

Наши Календари за г. 1891.

Из Н. Сада примили смо *Орао* и *Годишњак*, оба велика илустрована календара, са врло занимљивијем забавнијем и поучнијем дијелом и врло лијепојем сликама, тако да оба заслужују, да их свака српска кућа набави, у којој има ко да чита.

Али нас је изненадио *Требевкић*, нови велики илустровани календар српски, што га је у Сарајеву почео издавати вриједни уредник *Босанске Виле*, г. *Никола Кашиковић*. Овај календар не изостаје нимало иза *Орла* и *Годишњака*, ни у љепоти и избору слика, ни у важности и занимљивости чланака; ево тијех слика:

1. Српска краљица Наталија. — 2. Црногорска књижица Милена. — 3. Цетиње. — 4. Мостар. — 5. Архимандрит Нићифор Дучић. — 6. Војвода Богдан Зимоњић. — 7. Српска школа у Бос. Новом. — 8. Српска школа у Бос. Градиници. — 9. Змај Јован Јовановић. — 10. Милан Ђ. Милићевић. — 11. Манастир Моштаница. — 12. Манастир св. Тројице код Пљеваља. — 13. Љубомир Пенатовић. — 14. Перо Дрљача, срп. народ. добротвор. — 15. Мушка нар. ношња у Бос. Крајини. — 16. Женска нар. ношња у Бос. Крајини. — 17. Ђурађ Кастриотић Скендер-бег. — 18. Нова српско-православна црква у Сарајеву. — 19. Базанцидук. — 20. Босанска идила. — 21. Др. Лаза К. Лазаревић. — 22. Коста Х. Ристић. — 23. Манастир Милешево. — 24. Сарајево, Латинска ћуприја. — 25. Владимир М. Јовановић. — 26. Иконоство старе српско-православне цркве у Сарајеву. — 27. Митрополит Леонтије Радуловић. — 28. Богдан Петрановић.

А ево забаве и поуке: 1. Српска мајка, пјесма од Змаја Јована Јовановића. — 2. Чудо, прича из Сарајева, написао Мита Живковић. — 3. Реља од Пазара, пјесма од Владимира М. Јовановића. — 4. Како се Кнез Милош наљутио на Вучића и на свог брата Јеврема, приповијетка од Милана Ђ. Милићевића. — 5. Тешко каша на манитој глави, приповијетка из српске Лице, од Милана Делића. — 6. Симо Милутиновић Сарајлија, од Ђорђа С. Ђорђевића. — 7. Није све злато што се еја, савјети разумнијем трговцима и домаћинама, написао Игњат П. Димић. — 8. Ђурађ Кастриотић скендер бег, од Сенђанина. — 9. О гајењу дубова, од Мите Петровића. — 10. Твртко први, бан босански и краљ српски, од Сретена Правице. — 11. О васпитању, за народ, написао Јован М. Мподраговић. — 12. Богдан Зимоњић, војвода гатачки, од Луке Грђића Бјелокосића. — 13. Припремање свињске пастрије, од Игњата И. Димића. —

— 14. Нешто из живота Стојана Јанковића, по народном причању написао поп Коста Ковачевић. — 15. Повампирио се, од Стеве Милованова. — 16. Нешто из стотарства, Од Крете Крстића. — 17. Грађанско парничко суђење у Босни и Херцеговини, од Манојла Летице. — 18. Хаџија и амал, нар. прича, од Ристе Терзића и Чудновати сужањ, од Захарије Богдановића. — 19. Уз наше слике.

Ова садржина сама најбоље препоруча овај календар, ипак не можемо да га и од наше стране најтоплије не препоручамо, јер нам се чини, да би било грехота, да се не разграби по свијем крајевима Српства.

Даље примили смо *Голуб* што излази ово је друга година српско-македонскијем дијалектом у Цариграду. Календар је мали али врло добро уређен; особито нам се чини, да су добро дошае у њему народне пјесме и заговетке, у којима се с једне стране чува српско нарјечје; а с друге, овијем нарјечјем отварају се очи на истину у македонском питању онијема, који желе да истину дознаду.

Одговори Уредништва.

Фоча. Г. М. П. — Прегледаћемо и што најбоље употребити. Као што видите и из ове свеске — пјесама имамо на претек и на избор. Ваше обећање примамо и поздрављамо.

Будва. Г. С. Р. — Штампачемо по твојој жељи, али онај превод препоручамо! Пријатељски поздрав.

Биоград. Г. Б. Р. — Чекамо наставак и поздрављамо.

Задар. Г. Љ. Н. — Мало по мало, јер пјесама, хвала Богу, имамо на претек. Поздрав!

Одговори Администрације.

Зворник. Г. Д. О. — Од прошле године дугујете нам ф. 1; с овом годином дакле ф. 4. Оно ћемо радити првом приликом, да вам учинимо. Отпоздрав.

Чикаго. Г. Е. М. Г. — Примили смо у реду, али смо били заборавили измјенити адресу. За оне ћемо се књиге постарати. Отпоздрав!

Брчка. Г. В. К. — Накнадно смо вам послали све десет свезака. Ако их вијесте примили, тражите их на пошту. Отпоздрав.

Уређује Др. Л. Толановић.

5.

ОТВАРА СЕ ПРЕТПЛАТА

НА

НОВУ ЗЕТУ

ЗА Г. 1891.

Ступајући у трећу годину свога Живота **Н. Зета** се нада, да је стари пријатељи неће напустити, него да ће јој још којег новог набавити.

Н. Зета ће излазити и одсе у мјесечнијем свескама досадашњијем правцем; на и цијена јој иста остаје.

Ко би желио цијелу г. 1890, може је добити, такођер и поједине свеске, — по цијени на корицама назначеној.

Од прошле г. 1889 имамо још од свезака: I, II, IV, V, VIII, IX, X, и XII.

Претплату прима из државе само Уредништво; на **Цетињу** из краљевине Србије књижарнице **В. Валожића** и **А. Пурића** у **Биограду**; са свијех осталијех страна г. **Перо Рамадановић** црногор. књаж. повјереник у **Котору**.

Цетиње, 20 децембра 1890.

Администрација **Н. ЗЕТЕ**.

